O B S A H

Ján Horecký: K charakteristike názvov motýľov 193
Ivo Kruliš—Miroslav Roudný: Význam názvů *železo* a *ocel* . . . 199
Marie Majtánová: Názvy liečivých rastlín v oravskom lekárskom rukopise z roku 1760 203
Vít Bojňanský—Szirmai Janos: Slovensko-maďarské názvoslovie viróz rastlín 218

Diskusie

Ján Zajac: K problematike súčasnej slovenskej pletiarskej terminológie 233

Zprávy a posudky

Gertrúda Tanušková: Latinská terminológia v prírodných vedách . 246
Michalus Štefan: J. Nečas—M. Kopecký, Slovensko-český a česko-slovenský slovník rozdílných výrazů 248
Ján Horecký: L. Žitňan—D. Pospíšilová—J. Huňák, Odborný slovník vinohradnícko-vinársky 250
Milan Majtán: J. Macků—J. Krejča, Atlas liečivých rastlín . . . 250
Milan Majtán: Ľ. Thurzová a kol., Malý atlas liečivých rastlín . . 253
Marie Majtánová: N. N. Davydov, Botaničeskij slovar rusko-anglijsko-německo-francuzsko-latinskij 253

ČESKOSLOVENSKÝ TERMINOLOGICKÝ ČASOPIS
orgán Československej ústrednej terminologickej komisie
pri Prezídiu ČSAV

ROČNÍK III — 1964 — ČÍSLO 4

Vydáva
VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED V BRATISLAVE
Hlavný redaktor dr. Ján Horecký, DrSc.
Výkonný redaktor Ivan Masár

Redakčná rada: člen korešpondent ČSAV Jaromír Bělič, dr. Ján Horecký, DrSc., doc. dr. Milan Jelínek, CSc., prof. dr. Eugen Jóna, Jaroslav Kuchař, CSc., Ivan Masár, dr. Štefan Peciar
Redaktor časopisu Andrej Šumec
Technický redaktor Vladimír Štefanovič

Redakcia: Bratislava, Klemensova 27. Vychádza raz za dva mesiace. Ročné predplatné Kčs 24,—. Jednotlivé číslo Kčs 4,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo námestie 48, Bratislava. Možno tiež objednať na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Rukopis zadaný v máji 1964, vytlačené v auguste 1964. Vytlačili Polygrafické závody, n. p., závod 2, Bratislava.
Povolené rozhodnutím SNR č. 28204/61. — K-

©by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1964

Kčs 4,—

K CHARAKTERISTIKE NÁZVOV MOTÝĽOV

Ján Horecký

Zoologický rad motýľov, i keď je členený na viacero podradov a čeľadí, tvorí uzavretú skupinu jedincov a pre svoju bohatosť poskytuje vďačný materiál i pre názvoslovné štúdium. Skutočnosť, že máme dnes k dispozícii popri vedeckých (latinských) názvoch aj názvy české a slovenské,[1] umožňuje porovnávať nielen jednotlivé zhody a rozdiely medzi češtinou a slovenčinou v odbornej terminológii, ale aj skúmať dva ucelené systémy názvov a porovnávať ich celkové charakteristiky. Okrem toho máme k dispozícii aj rozsiahlu štúdiu V. Vážneho o ľudových názvoch motýľov v slovenčine[2] a to umožňuje porovnávať systém ľudový so systémom umelým, vedeckým.

Pre ľudové názvoslovie motýľov je príznačný predovšetkým hojný výskyt prenesených názvov. Vážny uvádza napr. názvy *baba, bohyňa, bosorka, čertica, duša, fialka, kobylka, mníška, bôr, čarodejník, holúbok, jastrab.* Je zrejmé, že i keď sú tu odvodené slová *(čertica, čarodejník),* odvodzovanie neprebiehalo pre potreby pomenovania motýľa, ale názov sa preniesol už hotový (odvodený) z bežného jazyka. Príznačné sú aj dvojslovné názvy: *babie brucho, babie leto, babí hnev, biely motýľ, biely kôň, hadia hlava, kapustný motýľ, pávie oko.* V takýchto názvoch, ako vidieť z príkladov, len málokedy sa vyskytuje

---

[1] Medzinárodné vedecké a české názvy motýľov sú v obšírnom výbere zhrnuté v popularizačnej práci J. Tykača *Poznávejme motýly* (Praha, SPN 1963). Slovenské názvy sú v preklade tejto publikácie (SPN 1963), ktorý pripravil Fr. Vilček. Slovenské názvy sa vcelku zhodujú s názvami publikovanými v *Slovenskom odbornom názvosloví VI,* 1958, 132–151, ktoré vypracovala Komisia pre zoologickú terminológiu pri Ústave slovenského jazyka SAV. Pravda, sú tu rozdiely v uvádzaní istých rodov i druhov. V slovenskom preklade Tykačovej práce sú i české názvy, takže možno dobre porovnávať. Škoda len, že aj v českom vydaní sa neuvádzajú paralelné slovenské názvy.

[2] V. Vážný, *O jménech motýlů v slovenských nářečích,* Bratislava 1955. Nárečové názvy uvedené u Vážneho prepisujeme do spisovnej podoby.

slovotvorné prvky ako v slovenskom, ale miera ich využitia je značne odlišná. Predovšetkým je nápadný veľký počet názvov typu bahuvríhi. Veľmi bežný je typ *drsnokřídlec* (porov. slov. *drsnokrídlovec*) — sú tu aj dva ďalšie typy: *šedobarvec, různorožec;* zriedkavý je typ *kovolesklec*. Častý je typ s príponou *-ník (hnědopásník, běločárník, zelenoplášťník)*, analogická prípona *-nice (kosočárnice, klikočárnice)*, ďalej prípona *-ka (tmavoskvrnka, světlopáska, dlouhozobka)*. Pri odvodených slovách sa značne menej než v slovenčine používa prípona *-ec (kropenec, batolec, bezbarvec; perleťovec, bourovec)*, častá je však prípona *-ka (babočka, píďalka, šedavka, dřenovka, kukléřka)*, menej *-ice (možice), -nice (osenice), -ník (přástevník, soumračník), -áč (okáč, strakáč)*. Motivačné znaky sú pritom vcelku rovnaké ako v slovenčine. Rozdiel je však v tom, že v českom národnom názvosloví sa prejavuje zreteľná tendencia vyjadriť motivačné znaky presnejšie a to má za následok rozhojnenie názvov typu *klikočárnice*, ktoré nepochybne pôsobia značne umele, ak nie archaicky a české národné názvoslovie oddaľujú od ľudového názvoslovia. Výhodou pri využívaní takýchto typov je však to, že je k dispozícii väčší počet názvov. Ale i tak sa ukazuje, že nie je pre každý druh osobitný názov, ako by to vyžadovala presnosť a jednoznačnosť názvoslovia. V tomto ohľade má slovenské národné názvoslovie istú nevýhodu, lebo má k dispozícii ešte menej názvov ako české. Tak sa napr. stáva, že proti 32 rodovým názvom v medzinárodnom názvosloví je v českom 7 (a to zložených) a v slovenskom iba 1 (odvodený):

čipkovec	*hnědopásník*	*Anaius*
	hrotnokřídlec	*Horisme*
	páskokřídlec	*Eupethecia*
	stejnobarvec	*Minoe*
	vlnopásník	*Mesotype*
		Ortholita
		Philereme
		Triplosa
		Calocalpe
	vlnoproužník	*Ortholita*
	zubočárník	*Coenotephria*
		Cidaria
		Dystroma
		Earophila
		Echiptoptera

Entephria
Epirrhoe
Euchoeca
Euphia
Euphydrias
Eulype
Hydrelia
Hydriomena
Chloroclysta
Lygris
Lyncometra
Mesoleuca
Pelurga
Perirona
Phlemyria
Thera
Venussia
Xanthorrhoe

Aj pri druhu slov. *blyšťavka* je v češtine 8 druhových názvov *(blýskavka, dřenovka, dřevobarvec, kosočárnice, plamenoskvrnka, rákosnice, travařka, žlutopáska)* a v medzinárodnom vedeckom názvosloví až 17 názvov.

Motivácia druhových názvov (ich prívlastkov) v českom názvosloví je vcelku taká istá ako v slovenskom, aj pokiaľ ide o vzťah k medzinárodnému názvosloviu. Rozdiely tu, prirodzene, vznikajú tým, že niektoré názvy rastlín sú v češtine a slovenčine odlišné *(skorocel — jitrocel, kapusta — zelí, kel — kapusta).* Preto proti čes. *babočka jilmová* je slov. *babôčka brestová,* podobne aj v dvojiciach *blyšťavka žihľavová — blýskavka kopřivová, mora kapustová — môra zelná, bieloškvrnáč púpavcový — běloskvrnáč pampeliškový.* Bez odborného odôvodnenia však nie je jasné, prečo sa v češtine a slovenčine ako motivačný prvok berie iná rastlina, takže proti čes. *drvopleň maďalový* je slov. *drvotoč hruškový,* proti čes. *rudokřídlec dubový* je slov. *hnedokrídlovec trnkový,* proti čes. *babočka jahodníková* slov. *babôčka papraďová,* proti čes. *pestrobarvec borový* slov. *mramorovka smreková.* Niekedy, zdá sa, volí sa v slovenčine odvodené prídavné meno proti čes. zloženému: *brvorožec černotečný — lišajníkovec žltkavý, rudokřídlec klikočárý — lišajníkovec červenkastý, černokřídlec rudokrtý — lišajníkovec krátky, lichoproužník hnědopásný — šikmopásovec biely.* No nájdu sa aj opačné prípady: *môra*

kopřivová — mora hnedoškvrnná, rudokřídlec brusnicový — mora hnedopása. Niekedy sa čes. názov presnejšie drží latinskej predlohy, slovenský je utvorený voľnejšie: *Lithosia pallifrons — lišajníkovec bledočelný — lišajníkovec bledý, Gnophria rubricollis — černokřídlec rudokrký — lišajníkovec krátky.*

Rozdiely v rodových názvoch vyplývajú predovšetkým z celkovej charakteristiky českého a slovenského názvoslovia motýľov, ako sme ju podali vyššie. Preto proti čes. *dřevobarvec* je slov. *blyšťavka* a podobne napr. aj v týchto dvojiciach: *šedobarvec — sivkavec, hnědopásník — čipkovec, šiposkvrnka — mramorovka, ťupkokřídlec — piadivka, jasnobarvec — kukulia, zubočárník — čipkovec, kosočárnice — blyšťavka, strunopásník — piadivka.* Niekedy však rozdiely vyplývajú z rôzneho hodnotenia vhodnosti motivačných znakov, ako ukazujú dvojice *lichoproužník — šikmopásovec, různorožec — rôznotykadlovec, černoproužka — tmavopásec, křivokřídlec — hnedopásovec.* Z odvodených slov sú rozlične motivované napr. dvojice *nesytka — podobník, batolec — dúhovec, travařka — blyšťavka, lískovnice — mramorovka, bourovec — priadkovec, jetelovka — stužkovec, martináček — okánik, bekyně — mníška, zejkovec — zúbkavec.* V niektorých prípadoch tu ide o snahu nahradiť český nemotivovaný alebo nejasne motivovaný názov slovenským motivovaným názvom *(zejkovec — zúbkavec, bekyně — mníška, bourovec — priadkovec),* inokedy sú však rozdiely celkom náhodné, neodôvodnené a pri lepšej koordinácii by sa im ľahko dalo vyhnúť.

Vcelku možno povedať, že i keď české a slovenské národné názvoslovie motýľov charakterizujú rovnaké formálne (slovotvorné) i motivačné znaky pri rodových menách, predsa je rozdiel v ich využívaní. V češtine sa viac využívajú — v snahe po defirenciácii a výraznejšie motivovanosti — názvy typu bahuvríhi *(stužkonoska),* v slovenčine sa dáva prednosť názvom odvodeným príponou *(stužkovec),* hoci sa tým stráca možnosť takej diferenciácie ako v češtine. Na druhej strane sa však slovenské názvoslovie motýľov tesnejšie primyká k ľudovému názvosloviu a nemá toľko umele utvorených názvov ako české. Rozdiely v motivácii, resp. vo výbere motivačných znakov sú dané rozdielmi v slovnej zásobe i rozdielmi v celkovej charakteristike názvoslovia motýľov, v menšej miere sú dôsledkom nedostatočnej koordinácie.

VÝZNAM NÁZVŮ *ŽELEZO* A *OCEL*
(Historický rozbor)

Ivo Kruliš — Miroslav Roudný

Dnešní významový rozdíl mezi názvy *železo* a *ocel* je spojen s jistou pojmovou nejasností. Podle staršího úzu bývá za ocel pokládáno jen kalitelné železo na výrobu nástrojů a ostatnímu nekalitelnému materiálu se pak říká *kujné železo* nebo prostě *železo*. Tento úzus žije dosud v běžné řeči; v obchodě žádá neodborník *železný* plech nebo hřebík, ale naproti tomu požaduje *ocelové* dláto.

Nověji však byl význam slova *ocel* normalizován pro odborné vyjadřování v mnohem širším smyslu: ocel je označením kalitelného i nekalitelného železa ať na výrobu nástrojů nebo ke konstrukčním a jiným účelům, takže všechen kov z konvertorů, martinských, elektrických pecí apod. je *ocel*. Z toho též vyplývá, že závody vyrábějící tento materiál se nazývají *ocelárny*. Naproti tomu výrobku vysokých pecí, který se převážně dodává ocelárnám ke zkujnění, se říká *surové železo*.

K pochopení této problematiky je třeba stručně nahlédnout do historie základních hutnických názvů. Nejstarší způsob výroby železa spočíval v tom, že se v primitivní výhni nebo peci získala přímo z rudy železná houba, hrudky nebo kusy železa použitelné po vytlačení strusky k výrobě různých železných předmětů kováním; pro zvláště náročné nástroje, jako např. nože, meče, srpy apod., bylo však nutno je upravit tak, aby ostří bylo z kvalitní kalitelné oceli. Naznačeným způsobem výroby železa vzniklo pravidelně měkké, podle dnešní metalografické terminologie feritické nebo feriticko-perlitické železo. Jen v některých oblastech, jako např. v Noricu (dnešním Štýrsku) se z čistých sideritů (ocelků) obdržela přímo ocel. Tytéž možnosti byly v rudonosné oblasti Slovenského rudohoří. Pracovní části železných nástrojů bylo nutno cementovat, tj. nauhličit dlouhodobým žíháním v dřevěném uhlí. Celoocelové nástroje byly ve starých dobách velmi vzácné, ostří nožů a mečů bylo buď cementováno, nebo byly břitvy vytvořeny navařením plátku oceli. Nejhodnotnější dýky a meče se skládaly z mnoha vrstev oceli a kujného železa mnohokrát přeložených nebo zvlněných a mnohokrát překovaných. Není divu,

že byly vyvažovány zlatem. Je známo mnoho těchto způsobů, jak se vyráběla znamenitá ocel, např. indická „wootz",* pravá i napodobená damascénská, toledská, paalská aj.

V tomto období bylo tedy důležité rozlišit kujné železo vyrobené ve výhni a kvalitní kalitelnou ocel získávanou převážně z kujného železa složitými a tajnými manipulacemi.

I po zavedení nepřímé neboli dvoustupňové výroby železa v západní Evropě kolem r. 1400 (u nás na přelomu 16. a 17. století) bylo toto rozlišení kujného železa a oceli ještě po dlouhou dobu zcela na místě i z výrobních důvodů. Při této nepřímé výrobě vzniklo nejprve ve vysoké peci *surové železo*, zvané též *litina*, protože se lilo do dlouhých housek trojhranného průřezu a bylo také vhodné k lití odlitků, např. dělových koulí, hmoždířů, kamnových desek, kotlů atp. Teprve z *housek* se v *kujnících (zkujňovacích) výhních* okysličováním uhlíku a jiných příměsí surového železa vyrobil kus těstovitého železa nazývaný *dejl* nebo *palice*, z něhož se po opětném vyhřátí a vytlačení strusky vykovaly *šiny*, *tyče* a *plechy* nebo i jiné výrobky, jako radlice, motyky apod. Pro výrobu kvalitních nástrojů a nářadí, např. srpů, kos, pil, nožů a sečných i bodných zbraní, bylo nutno postupovat v podstatě stejně, jako tomu bylo u železa vyrobeného přímo z rudy.

Později se však začalo surové železo zkujňovat tzv. *pudlováním* v *pudlovací peci*, tj. v pálací peci, ve které je palivo odděleno od zkujňovaného surového železa. Tento pochod probíhal pod bodem tání kujného železa, které vytvářelo obdobně jako v zkujňovací výhni v těstovitém stavu hroudy nebo dejly železa. Jen výjimečně se mohlo obtížným pochodem z čistého surového železa „pudlovat na ocel"; tak se např. v šedesátých letech 19. století v železárnách v Třinci vyráběly ocelové kolejnice. Jsou to první vývojové náznaky toho, že z výrobních důvodů by snad později nebylo třeba rozlišovat pojmově a názvoslovně *kujné železo* a *ocel*.

Poznámka. Dlouho do 19. století zůstalo nejobvyklejším způsobem výroby oceli *cementování*, tj. nauhličení dlouhodobým žíháním v drobném

---

* Indická ocel *wootz* (vuc) se vyráběla dlouhodobým žíháním a tavením kousků kujného železa v kelímku s listy určité rostliny a nejspíše i s jinými uhlíkovými přísadami, pečlivě tajenými. Produkt byl kujným železem prostoupeným četnými žilkami ocele, ze kterého mnohonásobným vykováním a tepelným zpracováním byly vytvořeny meče a dýky neobyčejné jakosti s metalografickou strukturou, jež se objevila po leptání a leštění zbraně.

dřevěném uhlí. Nauhličené tyče se zpracovávaly dvojím způsobem: za prvé se po zakalení rozlámaly, roztřídily podle druhu lomu (struktury), složily v *pakety* (české slovo *otýpky* se neujalo), které se po vyhřátí svařily a vykovaly v tyče dosti homogenní oceli. Když se však tyto tyče znovu rozlámaly, paketovaly, vyhřály a vykovaly, získala se ocel již mnohem jemnější. Uvedený postup se mohl několikrát opakovat. Za druhé bylo možno nauhličené tyče naznačeným způsobem rozlámat, roztřídit a potom přetavit v kelímku v litou ocel. Jen ve zvláštních případech bylo možno vyrobit dobrou ocel z čistého surového železa ve zkujňovacích výhních nebo pudlovacích pecích. Takto získaná ocel se však často ještě přetavovala v kelímcích. Ocel paketovaná *(Gerbstahl)* a ocel získaná ve vyhních *(Rohstahl)* se vyráběla ještě v 19. století v alpských zemích, litá ocel v Sheffieldu a Solingenu. V našich zemích, vyjma Slovenské rudohoří, nebyla pro výrobu ocele vhodná surovinová základna (české rudy jsou chudé a znečištěné zvláště fosforem a sírou).

Teprve zavedením besemerování a tomasování v konvertoru a Martinova pochodu v Siemensově peci se u nás výrobní situace podstatně změnila. V příslušných zařízeních bylo dosaženo teplot, při kterých se i železo s nižším obsahem uhlíku roztavilo. Těmito pochody a dalšími z nich vyvinutými se vyrábělo železo v tekutém stavu a bylo nazváno *železem plávkovým.* Po dlouhou dobu, až do 20. let našeho století, se plávkový výrobek rozděloval na *železo* s pevností v tahu pod 50 kg/mm^2 a na ocel, která měla vyšší pevnost a byla zaručeně dobře kalitelná. Pokud šlo o obsah uhlíku, měla uhlíková ocel obsah uhlíku od 0,5 % až asi do 1,7 %.

Dnes však všem výrobkům vzniklým plávkovými pochody již neříkáme v odborném názvosloví *železo,* nýbrž *ocel,* bez ohledu na to, zda se dá kalit nebo nedá, ať už má jakékoliv chemické složení nebo pevnost od nejmenší do největší. O této změně však nerozhodly důvody technické, nýbrž důvody komerční (asi před 40 lety). Anglosasové totiž užívali v mezinárodním obchodě a v soutěžích název „steel", i když šlo o železo s pevností v tahu pod 50 kg/mm^2, a získávali tím výhody na trhu. Z důvodů konkurenčních počaly německé a československé železárny veškeré vyrobené plávkové železo nazývat *ocel, Stahl.* Aby se nekalitelné železo odlišilo od kalitelné oceli, nazvalo se měkkou ocelí. Název železo se ponechává nyní odborně jen ve významu čistého Fe a v některých spojeních, jako např. *surové železo.*

P o z n á m k a. Důvod pro zrušení rozdílu mezi železem a ocelí byl i v té okolnosti, že zvolená mez pevnosti v tahu 50 kg/mm^2 byla konvenční, nebyla přesnou mezí, protože i železo s pevností pod 50 kg/mm^2 bylo

mnohdy kalitelné. Zejména pak v plávkových pochodech se vyrábí železo a ocel ve stejných zařízeních a stejnou technologii, na rozdíl od získávání oceli speciálními způsoby v předchozích obdobích.

Výrobní i obchodní důvody, jak jsme ukázali, mluví nyní pro to, aby se produktu konvertorů, martinských pecí apod. říkalo *ocel*. Přesto však zde zůstává onen velmi důležitý inherentní rozdíl mezi kujným železem a kalitelnou ocelí. Pružnost a tvrdost kalitelné oceli vede k tomu, že se vedle nového pojetí stále udržuje, zvl. mimo úzce odborné vyjádřování, starý význam slov *ocel* a *železo*. Často nám jen kontext pomůže porozumět, v jakém významu bylo názvu *ocel* použito. Například dvojslovný název *ocelový drát* nás ponechává na pochybách, zda je míněn výrobek z pružné, lesklé a kalitelné oceli, ze které se vyrábějí např. pružiny, paprsky do kol ap., či zde jde o jakýkoliv železný drát, např. i takový, jakého se užívá na vázání nebo na pletivo. Také v názvu *betonářská ocel* není jednoznačně vyjádřeno, zda jde jen o železné pruty jakékoliv jakosti vhodné pro betonování, či o materiál z jakostní oceli pro zvláštní betonářské práce. I v odborném názvu *železná houba* (produkt nyní obnovené přímé výroby železa z rud) není možno změnit přídavné jméno *železná* na *ocelová;* název *ocelová houba* by nebyl ani odborníkům srozumitelný a zněl by násilně. Z této houby se mletím vyrábí *železný prášek* (ani odborníci neříkají *ocelový prášek),* používaný v práškové metalurgii. V Přehledu výrobků ministerstva hutí a dolů je uveden název *ocelový prášek,* avšak i odborníci jsou na rozpacích, zda je míněn prášek vyrobený rozmělněním železné houby, či zbroušením kusů skutečné oceli; jestliže však tím je míněn prášek z čistého Fe vyrobený umělou cestou, je název *ocelový prášek* naprosto nevhodný.

Výrobkem novodobých hrudkoven jsou *hrudky,* nazývané též *železné hrudky;* tyto hrudky obsahují mnoho fosforu a síry a musí se přetavovat ve vysokých pecích, a proto by je nikd nebylo možno nazvat ocelovými hrudkami.

K některým názvům výrobků oceláren a válcoven by opět nebylo vhodné připojovat přídavné jméno *ocelový* z jiných důvodů. Například označit dynamové a transformátorové plechy jako *ocelové* by mohlo mást, protože jejich složení je známé, takže by pak mohly být pokládány za zvláštní výrobek z kalitelné oceli. Podobně je tomu u kolejnic. I o nich je všeobecně známo, že jsou z kalitelné manganové oceli. Připojíme-li zde ke slovu *kolejnice* přídavné jméno *železný* nebo *ocelový,* naznačujeme tím, že mluvíme o historických kolejnicích, které

se kdysi vyráběli ze *svářkového železa* nebo ze *svářkové oceli* (v době pudlovacích pecí).

Velmi zajímavým dokladem, že dosud žije pojmový rozdíl mezi „tvrdou ocelí" a „měkkým železem", je Přehled nejmenšího objednacího množství hutních výrobků vydaný ministerstvem hutního průmyslu a rudných dolů, který rozděluje ocel na dvě velké skupiny: *ušlechtilou ocel* a *neušlechtilou ocel.* Objevila se tedy na nynější vyšší úrovni již dříve vžitá nutnost odlišit obyčejnější a méně nákladný výrobek od vzácnějšího a hodnotnějšího. Z obchodních důvodů je ovšem přídavné jméno *neušlechtilá* velmi problematické.

Otázka názvů *železo* a *ocel* není jediným dokladem toho, že náhlý zásah do určitého vžitého a dlouhou tradicí upevněného názvosloví — i když byl vyvolán vážnými důvody obchodními i vývojem výroby — nemůže se vždy hned v praxi všestranně prosadit a zpravidla neprospěje jednoznačné srozumitelnosti odborného názvosloví; v takových případech si pak živý jazyk vynucuje odchylky a ústupky od normy, na které se usnesli odborníci v podnicích a institucích. Normalizace odborného názvosloví je často velmi jemnou a složitou záležitostí.

LITERATURA: Radomír Pleiner, *Stav výzkumu nejstarších dějin železářské techniky.* Zprávy komise pro dějiny přírodních, lékařských a technických věd ČSAV, 1961, číslo 8, str. 5; Jan Kořan, *Staré české železářství,* Praha 1946; Peter Tunner, *Gemeinfassliche Darstellung der Stabeisen und Stahlbereitung in Frischherden,* Grätz 1846; R. Pleiner, *Staré evropské kovářství,* Praha 1962.

NÁZVY LIEČIVÝCH RASTLÍN V ORAVSKOM LEKÁRSKOM RUKOPISE Z ROKU 1760

Marie Majtánová

Kniha lekárskych rád a receptov *Trifolium sanitatis medicum aneb o zdrawj zprāwa lekarska,*[1] ktorú napísal vtedajší

[1] *Trifolium sanitatis medicum aneb o zdrawj zprāwa lekarska, poučugjcy, kterak gedenkaždy hospodar y w/nepritomnosti porádneho lekare w rozličnjch, gak swých wlastných tak y domácych swých nemocech sobe poraditi a zdrawj swe zaopatriti muže. Podle weku a pohlawj lidskeho na zpusob trifolium aneb tro-listu na tri djly rozdelena a z rozličnjch autoru wybrana a w slowenskem gazyku zepsana od Izraelity gednoho hogiti nemocy se snažvgicyho 1760.* Originál má XI+147 strán 18,5×11,5 cm a je uložený v Literárnom archíve Matice slovenskej, ev. č. 1774.

oravský stoličný lekárnik v Dolnom Kubíne Johannes Georgius Heill,[2] sa do tlače nedostala, zachovala sa v rukopise. Obsahuje stručné opisy chorôb, návody na ich liečenie a recepty liekov, ktoré možno jednoduchým spôsobom zhotoviť aj doma, najmä z liečivých rastlín. Spôsoby liečenia vypísal Heill z viacerých predlôh. Pritom využil terminológiu starších predlôh domácich, pravdepodobne Veleslavínovej *Apatéky domácej*[3] (a možno aj jeho prekladu Mattioliho *Herbára*) a Torkosovej *Taxy*[4], ale mnohé názvy poslovenčil, alebo ich nahradil miestnymi ľudovými pomenovaniami.[5]

V tomto príspevku nechceme podať rozbor jazyka tohto rukopisu, zaujíma nás predovšetkým botanická terminológia, ktorá podľa citovaných autorových slov by mala podávať obraz ľudového názvoslovia liečivých rastlín na dolnej Orave v druhej polovici 18. storočia. Preto k jazykovej charakteristike prihliadame len v základných rysoch.

Jazyk rukopisu pokladal autor za slovenský (p. pozn. 1). V skutočnosti je to text česko-slovenský, bežný vo vtedajších písomnostiach slovenského pôvodu. Z výrazných slovenských

---

[2] Za pomoc pri identifikovaní mena autora aj niektorých rastlín ďakujem PhMr. R. Fundárkovi z oddelenia dejín prírodných a lekársko-technických vied Historického ústavu SAV.

[3] *Apatéka domácý. Z německého Herbáře doktora Petra Ondřeje Matthyola sebraná a nynj w gazyku českém wůbec wydaná od D. Adama z Rysenbachu a M. Danyele Adama z Weleslawjna Léta Páně M.D.XCV.* Pri uvádzaní dokladov používame skratku V.

[4] *Taxa pharmaceutica Posoniensis cum instructionibus pharmacopoeorum chirurgorum et obstetricum... opera vero et studio justi Joannis Torkos, medicinae doctoris, liberae regiae civitatis Posoniensis physici ordinarii elaborata, Posonii Anno Christi M.DCC.XLV.* Pri uvádzaní dokladov používame skratku T.

[5] Zdôvodnil to tým, že aj v iných krajinách vychádzajú užitočné a potrebné lekárske knihy písané jazykom ľudu zrozumiteľným. *„Slowacy ale w Uhrjch tak nesstastnj posawaď gsu, že na nedostatek takowjch knjžek magj pričinu žalowati se. Aby tedy takowemu nedostatku ponekuď pomoženo bylo, k dobrému národu slowenského a zwlasste w sl(avné) stolicy orawske bydljcyho, podle obligacy me, kterau sem stolicy teto slaužiti zawazan, chtel sem tento zprosty tractatik na swetlo widaty. Odtuď y w/spusobu psanj na to ohledaty se muselo, aby zeliny lekarske tak gmenowane byly, gako zde na wetssjm djle naziwagj se, a od lidu obecneho, kteremu zwlasste njm poslužiti mjnjm, aby rozumen a k užitku obracen byti mohol.“* s. IX.

prvkov možno uviesť napr. nedostatok českého *ř*, výskyt dvojhlások *ia, ie: bobrowieho stroga* 52, *gliedneho* 46, *čgernjch čeressien* 7, *matjerky* 71, *o zyabroch* 14 a výskyt dolnooravského *ä, å* ,[6] zapisovaného ako *e: kniahnem aneb sypanicem* 29, *kolendroweho* 45 a i. V texte sa vyskytujú archaické severostredoslovenské tvary lokálu sg. feminín na *-cťe*[7]: *po gedneg cavoveg ližicte* 2, *o twrde stolicte maljch djtek* 12, v inštrumentáli pl. grafika dosvedčuje dĺžku v koncovke *-amj*, ktorá sa nachádza v oravských nárečiach a v Liptove.[8] Z ľudovej slovnej zásoby pochádzajú aj niektoré názvy chorôb, pozornosť si zaslúžia tiež výrazy *od wepra* 27, *jesste sie* 15, *djťe stareho mleka se nasge* 5 (*sať* = cicať), *gestli po wrchu tonut bude* 23 (*tonúť* = plávať, plynúť po hladine).

Rukopis je napísaný v podstate tzv. bratským pravopisom (p. napr. citát v pozn. 5). Význačnejšiu odchýlku znamená používanie grafémy *j*, ktorou autor označoval *i* aj *ý*.

Aby sme sa vyhli prípadným nepresnostiam, ktoré by mohli vzniknúť pri prepise názvov, rozhodli sme sa pre transliteráciu. Názvy rastlín sú v texte najčastejšie v akuzatíve a v genitíve. Usilovali sme sa nahradiť tvary nepriamych pádov nominatívom. Pri názvoch, ktoré patria k vzoru ulica, píšeme *-e*, pretože v dolnooravských nárečiach je tu *ä*, ktoré autor zapisoval ako *e* (p. vyššie).

V duchu svojej doby odporúčal Heill ako liečivá rozličné prostriedky z ríše nerastnej a živočíšnej (často aj výkaly), napr. *aksstan* 15 (jantár), *čerwene praeparirowane golarysse* 52 (koral), *kamenj oleg 18, pjlene železo* 49, *žiwj ohen* 11 (síra),

---

[6] O výskyte a rozsahu p. A. Habovštiak, *Stredoslovenské ä, å na rozhraní dolnej a strednej Oravy*, JS III, 1948, 17–23. Por. aj V. Vážný, *Nářečí slovenská*, Československá vlastivěda III, Jazyk, Praha 1934, 283.

[7] V. Vážný (c. d., 285) uvádza tvary na *-cťe* len z Turca, ale ojedinele sa vyskytujú aj dnes na nárečove s Turcom súvisiacom území okolo Prievidze (J. Vavro, *Príspevok ku charakteristike prievidzského nárečia*, JČ XIII, 1962, 54). Pastrnkov dopisovateľ (*Študovanie slovenčiny*, SP XIII, 1893, 309) ich doložil aj z Liptova, ale J. Stanislav (*Liptovské nárečia*, Martin 1932, 290) ich už nezaznamenal. Porov. aj Gy. Décsy, *Eine slowakische medizinische Handschrift aut dem 17. Jahrhundert*, Budapest 1956, 144–145, 224. Ako vidieť, tento jav zasahoval ešte v 18. storočí aj dolnú Oravu.

[8] A. Habovštiak, *Dve štúdie z oravskej dialektológie, I. Kvantita a rytmický zákon v oravských nárečiach*, Jazykovedné štúdie II, Dialektológia, Bratislava 1957, 145, J. Stanislav, c. d., 281–282, 300.

bobrowy strog 53 (výlučok z ritných tukových žliaz bobra), *gelenj roh* 16, *gežowj popel* 25, *kapunowe sadlo* 24, *medwedzj sadlo* 24, *morskeho kone zub* 16, *zemske čerwjky* 16, živice *čertowo leyno* 53, *kaffor* 114 ap., plody a iné časti cudzozemských rastlín *bobkowj oleg* 19, *citronowe kurky* 66, *cupressowj orech* 78, *daktylowe gadra* 61 (datle), *francuske drewo* 135, *galgantowj koren* 121, *granatowe yablko* 27, *hrebjčky* 7, *chynowe kurky* 126, *musskatowj kwet* 54, *ljsty seny* 54, *swate drewo* 55, *škoricowu wodu* 7 atď. Ich terminológia je prevzatá z predlôh, najmä z Torkosa. Výnimku tvorí niekoľko názvov, ktoré sa v predpokladaných predlohách nevyskytujú. Ide o názvy *cytwor* 41 (stč. *cycvár*, maď. *czitvor*), *dumbger* 58, *dumbjr* 98 (ojed. aj *zazwor* 58, stč. *zázwor*, maď. *gyombér*), *naranč* 56 (časť. *pomaranč* 134, stč. *pomorančj*, maď. *narancs*). Tieto názvy sa dostali do slovenčiny prostredníctvom maďarským, čeština ich nemá.

Heillova príručka obsahuje však najviac názvov u nás rastúcich liečivých rastlín. Súvisí to s povahou knihy, ktorá bola určená prostým ľuďom, a preto odporúčala predovšetkým také liečivé prostriedky, ktoré im boli dostupné.

Niektoré názvy rastlín prevzal autor z uvedených predlôh bez zmeny, ale s dôsledným *r* oproti českému *ř*, napr. *rebrjček*, *recke seno* ap. Ide väčšinou o starobylé výrazy všeslovanské alebo dokonca predslovanské, napr. *buk*, *dub*, *hrach*, *lipa*, *mak* ap., o prevzatia a kalky z cudzích jazykov, napr. *angelika*, *borak*, *den a noc*, *wlastowičnjk*, *yzop* a i. Mnohé z nich netreba považovať za prevzaté z predlôh, lebo sa používali oddávna rovnako na Slovensku ako aj v Čechách. Zato názvy menej známych rastlín sa k nám iste dostali zo staročeských lekárskych kníh. Výraznú českú hláskovú podobu majú napr. *ljska*, *kopr* a pri združených pomenovaniach adjektíva *bjlj*, *žlutj*, zreteľným lexikálnym bohemizmom je napr. *gatrnjk*.

a n g e l i č k a 46 Angelica silvestris, angelika lesná[9]

[9] V slovníčku zavádzame takýto postup: transliterovaný názov rukopisu – strana rukopisu – dnešný latinský názov rastliny – slovenský termín. Ak nebolo možné určiť presne druh rastliny, v zhode s postupom prof. V. M a c h k a *(Česká a slovenská jména rostlin*, Praha 1954, 25) udávame len rodové meno. Latinský názov a slovenský termín dokladáme podľa *Slovenskej botanickej nomenklatúry*, Bratislava 1954. Súčasnú českú terminológiu neuvádzame, lebo vychádzame zo staršieho českého stavu, reprezentovaného v našom prípade Veleslavínom. Neprizeráme preto ani

angelika 126 Archangelica officinalis, archangelika lekárska
anyz 5, anyž 6 Pimpinella anisum, bedrovník aníz
Aronowa brada 11 Arum maculatum, áron škvrnitý
barwjnek 55 Vinca, zimozeleň
bedrnjk 75 Pimpinella, bedrovník
bjlj mak 11 Papaver, mak
bob 75 Faba vulgaris, bôb obyčajný
borak 58 Borago officinalis, borák lekársky
buk 86 Fagus silvatica, buk lesný
bukwice 99 Betonica officinalis, betonika lekárska
cibule 77 Allium cepa, cibuľa kuchynská
černa čemerice 48 Helleborus niger, čemerica čierna
černobil 140 Artemisia vulgaris, palina obyčajná
červena ruže 15 Rosa canina, ruža šípová
červenj zwonček 21 Hypericum, ľubovník
den a noc 76 Parietaria officinalis, múrovník lekársky
dewet syl 75 Petasites, deväťsil
dobra misl? (*dobre misly* 15) Origanum vulgare, pamajorán obyčajný
eufrazie 124 Euphrasia, očianka
hadj koren 83 Polygonum bistorta, stavikrv hadí koreň
hady mort 81 Scorzonera, hadí mor
horec 86 Gentiana, horec
horčice 78 Sinapis, horčica
hrach 44 Pisum, hrach
gahoda 103 Fragaria vesca, jahoda obyčajná
gatrnjk 87 Hepatica nobilis, pečeňovník trojlaločný
gedle 84 Abies, jedľa
gelenj yazik 86 Scolopendrium vulgare, jelení jazyk celolistý
gečmen 83 Hordeum, jačmeň
kardus 51 Cnicus benedictus, benedikt lekársky
kawias 81 Scabiosa, hlaváč
konope 45 Cannabis sativa, konopa siata
kopr 71 Anethum graveolens, kôpor voňavý
kozljk 100 Valeriana officinalis, valeriána lekárska
len 11 Linum, ľan
lipa 29 Tilia, lipa
ljska 84 Corylus, lieska
malina 113 Rubus ideaeus, ostružina malina

---

k prípadom, kedy sa v pozdejšom vývoji české a slovenské názvy vzájomne priblížili alebo oddialili. Názvy, ktoré sa nám nepodarilo botanicky určiť, píšeme s otáznikom.

melilotus 75 Melilotus officinalis, komonica lekárska
melisa 52 Melissa officinalis, medovka lekárska
morska cibule 3 Scilla, scila
mužske wiry zelina 141 Eryngium campestre, kotúč poľný
oman 95 Inula helenium, oman pravý
owos ? (*owsem* 104) Avena sativa, ovos siaty
p[anny] Marye kardus 91 Silybum marianum, silybum mariánske
pelinek 86 Artemisia, palina
poleg 15 Mentha pulegium, mäta sivá
prjtržnjk 95 Veronica, veronika
psy gazik 53 Cynoglossum officinale, psí jazyk lekársky
psseno 72 Panicum miliaceum, proso siate
rebarbara 2, rabarbara 12 Rheum, rebarbora
rebrjček 116 Achillea millefolium, myší chvost obyčajný
recke seno 59 Trigonella foenum-graecum, senovka grécka
redkev 109 Raphanus sativus, reďkev siata
repjček 87 Agrimonia eupatoria officinalis, repík lekársky
rogownjk 8 Melissa officinalis, medovka lekárska
ruta 36 Ruta graveolens, ruta voňavá
ruže 2 Rosa, ruža
scabiosa 81 Scabiosa, hlaváč
scorpion 56 Scorpiurus, šťúrovník
sliwa 54 Prunus, slivka
sladke drewo 10 Glycyrrhiza glabra, sladké drievko hladkoplodé
sladkj koren 110 Glycyrrhiza glabra, sladké drievko hladkoplodé
slez 17 Malva, slez
swinskj orech 17 Cyclamen europaeum, cyklámen európsky
ssaffran 29 Crocus, šafran
tabak 124 Nicotiana, tabak
trn 117 Prunus spinosa, trnka obyčajná
werbena 22 Verbena officinalis, železník lekársky
wlaskj kopr 67 Foeniculum vulgare, fenikel obyčajný
wlaskj orech 66 Juglans regia, orech vlašský
wlastowičnjk 86 Chelidonium majus, lastovičník väčší
wolowj yazik 58 Echium, hadinec
wratič 126 Chrysanthemum vulgare, vratič
wrba 22 Salix, vŕba
ywka 131 Ajuga chamaepitys, zbehovec úzkolistý
yzop 10 Hyssopus officinalis, yzop lekársky
žito 78 Secale cereale, raž (žito) siata

Pri väčšine názvov badať odklon od možnej českej predlohy. Sčasti sa Heill opieral o názvy z Torkosovej Taxy, v ktorej sa

pri botanickej terminológii uplatnili aj prvky slovenské, presnejšie západoslovenské.

balssan 6 Mentha spicata var. crispata, mäta klasnatá[10] (T *balssan, balsan*, V *balsam*)

božj drewko 141 Artemisia abrotanum, palina božie drievko (T *božj dřewko*, V *božj dřewce*)

figalka 2 Viola, fialka (T *figalka*, V *fiola*)

gamandrle 104 Teucrium chamaedrys, hrdobradka obyčajná (T *kamanderle, ozanka*, V *ožanka*) — z nem. *Gamanderle*

yenester 104 Genista tinctoria, kručinka farbiarska (T *genester*, V *janoffjk*)

koldusska 115, kodusse 116 Capsella bursa-pastoris, pastierska kapsička (T *kodosska*, V *kokosska, pastussj tobolka*) — súvisí s maď. *koldus* (= žobrák), teda *koldusska* = žobrácka kapsička

krwawnjk 66 Chelidonium majus, lastovičník väčší (T *krwawnjk*, V *nebeský dar, wlasstowičnjk*). *Krvavník* je domáci slovenský názov, v češtine sa nevyskytuje.

ližičnjk 86, ližičnjkowa zelina 31 Cochlearia officinalis, lyžičník lekársky (T *ližičnjk, ližičkowa bylina*). Veleslavín neuvádza český názov tejto rastliny. Prvý doklad naň je až v Rohnovom Nomenclatore z r. 1764—65. Prof. Machek (c. d., 64) predpokladá, že odtiaľ sa dostal k Preslovi a od Presla do slovenčiny. Doklady z Torkosa (1745) a z Heilla (1760) ukazujú, že názov *lyžičník* sa na Slovensku používal už v druhej tretine 18. storočia.

natrnjk 50 Potentilla erecta, nátržník rovný (T *natrnjk*, V *nátržnjk*)

oponka 98, oponček 122 Glechoma, zádušník (T *oponka, poponcowý kwět*, V *poponec*). Ľudové pomenovania typu *oponka, opoňka* ap. (V. Machek, c. d., 195) pochádzajú zo Slovenska alebo z Moravy.

ozanka 104 Teucrium chamaedrys, hrdobradka obyčajná (T *ozanka*, V *ožanka*)

plana ruta 98 Fumaria officinalis, zemedym lekársky (T *plana ruta*, V *planá rauta*)

podbel 10 Tussilago farfara, podbeľ liečivý (T *podbel*, V *konské kopyto*). Starobylé slovanské meno ľudového pôvodu *podbeľ* nepreniklo do starších českých odborných kníh. Veleslavín aj Černý[11] nazývajú túto rastlinu *konské kopyto*, čo je kalkom stredolat. *ungula caballina*. Machek (c. d., 250) poznamenáva, že názov *podbeľ* je v li-

[10] Na porovnanie zaznamenávame v zátvorkách názvy z predpokladaných predlôh.

[11] Jan Černý, *Knieha lekarska kteraz slove herbář aneb zelinář*... Norimberk 1517. Cit. podľa V. Machka.

teratúre iba od D. Slobodu (1852). Doklady z Torkosa a z Heilla dosvedčujú, že sa v odborných textoch na Slovensku používal už oveľa skôr.

polnj matečnj kwet 95 Bellis perennis, sedmokráska obyčajná (T *polnj matečný kwět*, V *matečnjk*)

sladič 75 Polypodium vulgare, sladič obyčajný (T *sladič*, V *osládyč*)

slepj mak 2 Papaver rhoeas, mak vlčí (T *slepý mak*, V *mák wlčj*). Názov s adjektívom *slepý* možno považovať za typicky slovenský.

trebulka 98 Anthriscus, trebuľka (T *třebulka*, V *třebule*)

wetssj konske kopyto 21 Petasites, deväťsil (T *wětssj konské kopyto*, V *konské kopyto*)

wolowj chwost 83 Verbascum, divozel (T *wolowý ocas, diwizna*, V *diwizna*). Torkos použil český aj ľudový slovenský názov, Heillov termín zodpovedá na Slovensku rozšíreným pomenovaniam *volov, volský, volový, voľací, volováci* ap. *chvost*.

wrbinka 130, wrbinkowa zelina 139 Verbena officinalis, železník lekársky (T *wrbinka*, V *werbena*). V starších českých textoch je len latinský termín. U Torkosa a Heilla vidieť snahu „zdomácniť" latinský názov.

Väčšina názvov domáceho, ale aj latinského, nemeckého a maďarského pôvodu sa ani v jednej z predpokladaných predlôh (Veleslavín, Torkos) nenachádza. Mnohé z nich majú svoju hláskovú podobu upravenú podľa ľudovej reči stredoslovenskej, niektoré sú inak tvorené, iné treba považovať za lexikálne stredoslovakizmy. Niektoré z týchto názvov obsahuje aj Slovenský lekársky rukopis zo 17. storočia,[12] ktorý pochádza zo susedného Liptova alebo tiež z dolnej Oravy. Pretože nemôžeme predpokladať, že by bol Heill použil tento rukopis ako predlohu, svedčia paralelné názvy v oboch rukopisoch o ich miestnom používaní.

baldrian 100 Valeriana officinalis, valeriána lekárska — z nem. *Baldrian*

beerdrek 53 Glycyrrhiza glabra, sladké drievko hladkoplodé — názov nemecký

beljan 131 Hyosciamus, blen — z maď. *beléndek* = blen. Prof. Machek (c. d., 205) vykladá tento názov pretvorením podľa slova *biely*.

bjlj benedikt 64 Geum urbanum, kuklík mestský alebo Cnicus benedictus, benedikt lekársky (por. V. Machek, c. d., 105, 256)

[12] Pri citovaní dokladov používame skratku D.

bjla lalie 18 Lilium candidum, ľalia biela (V *lilium bjlé*, T *bjlé lilium*)

bjle pannenske ostj 141 ?

bjla repa 96 ?

bižalma 11 Cydonia oblonga, dula podlhovastá — z maď. *birsalma* (= dula)

blen 131 Hyosciamus, blen (V *bljn*, T *blýn*)

bobownjk 98 Veronica beccabunga, veronika potočná (D *bobownyk*). Tento názov sa vyskytuje len na Slovensku.

borowka 111 Juniperus communis, borievka obyčajná (D *borowka, borowkowe drewo*). Pomenovania súvisiace s koreňom *bor-* sú rozšírené na území dnešného Slovenska aj časti Moravy. Pochádza odtiaľ aj oficiálny slovenský názov *borievka*.

broskyne 82, breskine 39 Persica vulgaris, broskyňa obyčajná (V *břeskew*, T *breskowé gadra*, D *breskew, breskinia*)

centaurie 126 Centaurium, zemežlč. Latinský názov sa na Slovensku udomácnil v podobách *centária, centnária, cintaria* ap.

cesnek 22, česnek 105 Allium sativum, cesnak kuchynský (V *česnek*, T *čzesnek*, D *česnek, česnak, cesnak*)

černa rasce 75 Nigella sativa, černuška siata (V *kmjn černý*, T *čzerný zahradnj kmjn*, D *kmyn černy*). Špecificky slovenská je podoba s *rasca* (pozri pri rasca).

černohlawka 133 Prunella vulgaris, černohlávok obyčajný (V *černohlawek, čzernohláwek*, T *čzerno hlawek*). V starých českých textoch je podľa Machka (c. d., 196) len tvar v mužskom rode; feminínum *černohlávka* sa uvádza zo Slovenska.

čerwenj česnek 141 ?

čerwenj klinček 113 Dianthus, klinček. Slová *klinec, klinček* sa v češtine vôbec nevyskytujú.

čerwena kraska 98 Bellis perennis, sedmokráska obyčajná. V slovenských nárečiach sú okrem iných bežné pomenovania *stokráska, sedmikráska, kráska*. Názov *červená kráska* je podľa červenkavých okrajov kvetných lupienkov.

čgerna čeressne 7 Cerasus, višňa (T *černé třessně*)

djwj ssaffran 104 Carthamus tinctorius, požlt farbiarsky (V *ssaffran planý*, T *planý ssaffran*). V češtine sa názov s adjektívom *divý* nenachádza.

drjen 101 Larix decidua, smrekovec opadavý (V *dřjn*, T *dřjn, drjn*). V tomto prípade sa Heill dopustil omylu. Slovenský názov *drien* označuje len Cornus mas, a nie Larix. Heill mechanicky „poslovenčil" české *dřín* na *drien*.

dubowe omelo 24 Loranthus europaeus, imelovec európsky (V *du-*

bowé mélj, T *dubowé mégly*). Tento názov pokladá prof. Machek (c. d., 89) za Reussovo prevzatie z českých prekladov Mattioliho. Ako vidieť, používal sa na Slovensku už skôr.

d u l a 11 Cydonia oblonga, dula podlhovastá (V *kdaule, gdaule, kdule*, T *gdaule*, D *kdule*)

h o r k a w o d n a d e t e l i n a 86 Menyanthes trifoliata, vachta trojlistá (T *hořký wodnj getel*). Je to ľudové pomenovanie. Dnešný termín *vachta* prevzal Presl z ruštiny (V. Machek, c. d., 182).

h o r n a l o b o d a 131, h o r n a l o b o d k a 15 Origanum vulgare, pamajorán obyčajný (V *červená lebeda*). K staročeskému dokladu možno naše názvy len voľne priradiť.

h u s a c y ť a p k a 121 Alchemilla, alchemilka (V *husý nůžka*). Pomenovanie podľa podoby listov je domáce, ľudové, vyskytuje sa v rôznych variantoch aj u iných Slovanov.

c h a b z d a 29 Sambucus nigra, baza čierna. Názvom *chabzda* pomenúva sa táto rastlina len v Liptove a na Orave.

c h r e n 16 Armoracia rusticana, chren dedinský (V *křen*)

g a b l č n j k 67 Marrubium, jablčník (V, T *gablečnjk*)

g a l a p a 88 Mirabilis jalapa, nocovka jalapská. Meno tejto pôvodne juhoamerickej rastliny je podľa mexického mesta Jalapy.[13]

k e l 76 Brassica oleracea var. sabauda, kel hlávkový. Názov pochádza z nem. *Kehl*.

k l a s s t o r s k a c h w o g k a 49, k l a s s t e r s k a c h u o g k a 46 Juniperus sabina, borievka netata (V, T *Klassterská chwogka*)

k o l e n d r ? (*kolendroweho semene* 45) Coriandrum sativum, koriander siaty (V *koryandr, koliander*, T *koryandrowé semeno*)

k o l o c i e r 50 Plantago, skorocel. Je to názov domáceho pôvodu.

k o n s k j l e d n j k 116 ?

k o n s k j š t i a w 59 Rumex hydrolapathum, štiav konský (V *koňský sstowjk*, T *konský sstiowjk*).

c o n v a l l i e 117 Convallaria majalis, konvalinka voňavá (V *konvallium*, T *konwalinka*)

k o s s t i w a l 117 Symphytum officinale, kostihoj lekársky (V *kostiwal*, D *kosstiwal*). Starý názov *kostival* prešiel zo starej češtiny do poľštiny ako *kosztywał* (vysl. koštivał). Súvis s poľskou podobou badať v lašských a valašských názvoch (V. Machek, c. d., 191) a iste aj v našom názve z Oravy a v dokladoch zo Slovenského lekárskeho rukopisu. Décsy *kosstiwal* číta ako *kostival*, ale zdá sa, že pisári tohto rukopisu rozlišovali s a ss (= š).

---

[13] J. K r e i n e r, *Słownik etymologiczny łacińskich nazw i terminów używanych w biologii oraz medycynie*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1963, 113.

kramska rasce p. rasce

kremenina 21 Petasites, deväťsil (D *polsky kremen*). Názov kremenina sa vyskytuje aj v Turci.

krusspan 31 Buxus sempervirens, buxus vždyzelený. Názov *krušpán* súvisí s nem. *Buchsbaum*, v češtine nie je známy. Machek (c. d., 140) ho dokladá len z východnej Moravy a zo Slovenska; názov *pušpan* z Klareta.

kružment 71 Mentha spicata var. crispata, mäta klasnatá. Tento názov máme doložený len z Liptova (J. Stanislav, c. d., 245).

lewendule 46 Lavandula officinalis, levanduľa lekárska (V *lawendule, lewandulový kwět*, D *lewendula*)

limba 15 Pinus cembra, borovica limba. Názov je z nem. *Leinbaum*.

liqvirice 53 Glycyrrhiza glabra, sladké drievko hladkoplodé (V *lekořice*, T *likořice*, D *lekoricze, lykoryce*)

lubsstik 13 Levisticum officinale, ligurček lekársky (D *lybčzek, lybsstyk, lubsstyk*). Tvar bez prehlásky *u>i svedčí*, že zo strnem. *lubistech* nebol prevzatý prostredníctvom češtiny.

mačj chwostiček 48 Achillea millefolium, myší chvost obyčajný (D *maczy chwustyk*) — ide o starý nárečový názov domáceho pôvodu.

magran 9, magranek ? (*magrankoweho olege* 15) Majorana hortensis, majorán záhradný. Názov pochádza z latinčiny a má v češtine i v slovenčine viac variantov.

marunka 46 Chrysanthemum parthenium, rimbaba (D *marunka*). Súvisí s poľským názvom tejto rastliny *maruna*. Décsy *marunku* označil ako Matricaria (c. d., 255), hoci z textu vyplýva, že ide o Chrysanthemum parth. — *marunka česky rymbaba, rzymababa anebo ma*runka.

materina dusska 99, materinska dusska 15 Thymus serpillum, materina dúška (V *mateřjdausska*, T *mateřj dusska*, D *materyna dusska, matieryna dusska*). Prípony *-ina* a *-inská* v prídavnom mene tohto názvu pravdepodobne dosvedčujú slovenskosť.

merkurialska zelina 119 Mercurialis, bažanka z latinčiny

nechtjk 47 Calendula officinalis, nechtík lekársky. Tento starý ľudový názov má obdoby aj v iných slovanských jazykoch.

opych 75 Berula erecta, berla rovná. Ide pravdepodobne o ľudový názov, ktorý aj Reuss pokladal za pôvodne slovenský (V. Machek, c. d., 159).

ostj 91 Silybum marianum, silybum mariánske. Starým slovanským výrazom *ostъ* s rôznymi hláskovými variantami sa označovali viaceré pichľavé rastliny z rodov Carduus, Cirsium, Sonchus (Machek, c. d. 256). V slovenských nárečiach a v starej poľštine sa podobne pomenúvali aj rastliny z rodu Carlina (Machek, c. d. 159). Doklad

pre Silybum marianum, ktoré svojím vzhľadom ako všetky hore uvedené rody sa podobá bodliaku (Carduus), poznáme však len z nášho rukopisu.

ožina 21 Rubus fruticosus, ostružina krovitá. Názov je ukrajinského pôvodu (V. Machek, c. d., 101), na Oravu sa dostal pravdepodobne valašskou kolonizáciou.

panny Marye len 59 Linaria, pyštek (V *len matky božj*, T *matky božj len*)

panny Marie wlas 49 Cuscuta, kukučina

pastjrska tobolka 69 Capsella bursa-pastoris, pastierska kapsička. Je to kalk latinského *bursa pastoris*.

perassin 70 Petroselinum hortense, petržlen záhradný. Podľa Machka (c. d., 157) je slovenské a moravské *perašín* z chorvátskeho *peršín, peršin*. Názov je rozšírený najmä na severnom strednom Slovensku.

pjr 104 Agropyron, pýr (V *peyr*, T *pegr*)

piwonie 117 Paeonia officinalis, pivonka lekárska (V *piwoňka*, T *piwonka*, D *pywonya, pywonka*). V Čechách už od 14. storočia zdomácnela podoba s príponou *-ka* (V. Machek, c. d., 41).

podžek ? (*podžekoweho korene* 86)

popowa 110 Taraxacum officinale, púpava lekárska. Názov pravdepodobne súvisí s poľským *popowa główka, popowa*.

ptačj mleko 75 Lithospermum officinale, kamienka lekárska (D *wraby seme [:ptačy mleko:]*). Zdá sa, že názov *ptačí mléko*, aj keď v zápisoch nemá stredoslovenskú hláskovú podobu, je miestneho pôvodu. Okrem nášho a Décsyho textu nie je doložený.

rasce 67, kramska rasce 70, rjmska rasce 17 Carum carvi, rasca lúčna (V *kmjn krámský aneb ržjmský*, T *řzjmský kmjn*, D *kmyn kramsky, kmyn, rasca*). Názov *rasca* sa vyskytuje na severnom strednom Slovensku. O jeho pôvode, rozšírení a variantoch p. A. Habovštiak, *Pomenovanie rasca v slovenských nárečiach*.[14]

rjmska rasce p. rasce

rjmsky romanček 134 Matricaria romana ? druh rumančeka

rjskasse 44 Oryza sativa, ryža siata (V *regže*, T *ryžowý*, D *rayze ginacze rysskassa*). Súvisí s maďarským *rizs-kása* (p. Décsy, c. d., 204–205).

romanček 71, wonacy romanček 53, wonj romanček 6 Matricaria chamomilla, rumanček pravý. Hlásková podoba základného slova romanček je typicky slovenská.

[14] Studie ze slovanské jazykovědy. Sborník k 70. narozeninám akademika Františka Trávníčka, Praha 1958, 325–333.

r o z m a g r i n 15, r o z m a r j n 108 Rosmarinus officinalis, rozmarýn lekársky (V *rosmaryn(a)*, T *rozmarýn*)

s m o k v i c e 103 Fragaria vesca, jahoda obyčajná. Názov *smokvica* je aj v slovinčine.

s m r e k 101 Larix decidua, smrekovec opadavý. Názov je charakteristický pre severostredoslovenské nárečia. Pre smrek (Picea) sa tu používa pomenovanie *svrčina*.

s w i n s k e g a b l k o 25 Cyclamen europaeum, cyklámen európsky (V *swinský ořech*, T *swinský chléb, swinský ořech*). Všetky tieto názvy vychádzajú z lat. *panis porcinus* = svinský chlieb (p. V. Machek, c. d., 173).

s w r č i n a 107 Picea, smrek. Nárečový slovenský názov je z toho istého koreňa ako *smrek*.

s y r e n č e k 77, s y r e n č č e k o w a z e l i n a 13 Malva, slez. Ľudový názov vznikol podľa tvaru jedlých plodov rastliny.

š a l a t 45 Lactuca sativa, šalát záhradný (V, T *salát*). Slovenská podoba súvisí s maď. *salata* (vysl. šalata).

š a l w i e 27, š a l w i g e 133 Salvia officinalis, šalvia lekárska (V *ssalwěg*, T *ssalweg*, D *ssalweg, ssalwia*)

š t i a v 70 Rumex, štiav

t a m a r i s s k a 88 Tamarix gallica, tamariška francúzska (V *tamarysek, tamaryssk*, T *tamarysskowá kůra*)

t a r k a n 21 Achillea ptarmica, myší chvost bertram (D *tarkan*). Prof. Machek hovorí o latinskom pôvode tohto názvu (c. d., 246), Décsy ho spája s maď. *tárkony*, doloženým z konca 14. storočia (c. d., 205). Décsyho výklad sa zdá pravdepodobnejší.

t a t a r s k j k o r e n 27 Acorus calamus, puškvorec obyčajný. Názov iste súvisí s poľským a ukrajinským *tatarak*.

v a l e r i a n a 124 Valeriana officinalis, valeriána lekárska. Latinský názov zdomácnel.

w e l i k j s l e z 6 Althaea officinalis, ibiš lekársky (V *sléz wysoký*, T *wysoký slýz*)

v e r o n i k a 95 Veronica, veronika. Latinský názov prešiel medzi názvy ľudové.

w o n a c y r o m a n č e k, w o n j r o m a n č e k p. r o m a n č e k

w s s e h o d o b r e h o k o r e n ? 55 Imperatoria ostruthium, všeliek hojivý (V *wssedobr*, T *wsse dobře kořen*)

z e l e r 98 Apium graveolens, zeler voňavý. Názov pochádza z bavorsko-rakúskeho *Zeller;* v starej češtine sa nevyskytoval (V. Machek. c. d., 156).

z e m s k a c h a b z d a 86 Sambucus ebulus, chabzda (V *chebdj*, T *chebda*, D *polny chabzda, polny chebzda* aj *chabzda?*). Dvojslovné pome-

novanie súvisí s tým, že jednoslovné *chabzda* v Liptove a na Orave označuje bazu čiernu (p. c h a b z d a).

z e m s k j m o c h 11 Lycopodium clavatum, plavúň obyčajný (V *mech zemský*, T *mechowé semeno*). Stredoslovenská podoba *moch* presahuje hodne na západné Slovensko,[15] ale v severnej časti stredného Slovenska je *mach*.

ž e r u c h a 120 Lepidium, žerucha (V *řžeřicha*; T *režucha* = Nasturtium)

ž i h l a w a 115 Urtica, žihľava. Názvy *žihľava* a *přhľava* najmä na Slovensku, ale aj na Morave často nahrádzajú názvy súvisiace so starým slovanským **kropiva*.

ž l t a p u p a w a 22 Taraxacum officinale, púpava lekárska. Slovakizmus, stč. *pupava* (V *pupawa bjlá, černá*) označuje rod Carlina.

ž l u t a d y n e 91 Cucumis melo, melón žltý. V starej češtine boli bežné názvy *melún, melaun* z nemčiny (V. Machek, c. d., 228).

ž l u t a f f i g a l k a 67 Cheiranthus cheiri, cheirant voňavý (V, T *žluta fiola*) Heill poslovenčil názov z predlôh.

Vo viacerých prípadoch využil Heill na pomenovanie jednej rastliny dva, tri, aj viac názvov. Niekedy sa synonymá nachádzajú v texte samostatne, inokedy ich použil vedľa seba. Vtedy sú zviazané spojovacími slovami (a)neb, ginač(e), napr. *prjtržnjku neb veroniky* 99, *wetsseho konskeho kopita ginače kremeniny* 21 ap. Ako synonymá sa vyskytujú niekedy len varianty jedného názvu *materina dusska — materinska dusska, ližičnjk — ližičnjkowa zelina, syrenček — syrenčekowa zelina, wrbinka — wrbinkowa zelina.* Inokedy sa strieda jednoslovné pomenovanie so spresňujúcim dvojslovným *rasce — kramska rasce — rjmska rasce, romanček — wonacy romanček — wonj romanček.* Najviac je takých prípadov, keď sa striedajú dva rôzne názvy, napr. *čerwena kraska — polnj matečnj kwet, horna loboda (lobodka) — dobra misl, kremenina — wetssj konske kopito, krwawnjk — wlastowičnjk, slez — syrenček — syrenčekowa zelina, smokwice — gahoda, swinske gablko — swinskj orech; blen — beljan, dula — bižalma, pastjrska tobolka — koldusska, ozanka — gamandrle, balssan — kružment, kawias — scabiosa, kozljk — baldrian — valeriana, prjtržnjk — veronika, rogownjk — melisa, wrbinka — verbena, sladke dre-*

[15] E. P a u l i n y, *Fonologický vývin slovenčiny*, Bratislava 1963, 123, 152.

wo — sladkj koren — beedreck — liqvirice a i. Striedajú sa najčastejšie domáce názvy s „nedomácimi".

Osobitne treba spomenúť názvy plodov. Niektoré z plodov nazýva Heill *jahodami*, napr. *z chabzdowjch yahod* 86, *z/gahod zemske chabzdy* 86, *dubowe omelo . . . ze trjch stromu z/listjm y gahodamj* 24, pre iné používa osobitné pomenovania *borowky* 15, *borowičky* 86, *černice (černicoweho safftu* 59, *ožinoweho korene, na kterem černice se rodj* 21), *machulina makowa* 53, *ssulky swrčinowe* 107, *dubowe žaludy* 26.

Pri názvoch rastlín prevládajú jednoslovné pomenovania. Menej je dvojslovných pomenovaní, niekoľko trojslovných. Zriedkavé sú zloženiny. Podľa pôvodu ide o názvy „medzinárodné", prevzaté väčšinou z klasických jazykov, ako napr. *angelika, centaurie, yenester, lewendule, piwonie, rebarbara, rozmagrin, scabiosa, scorpion, valeriana, werbena, veronika, yzop* ap. K nim môžeme priradiť aj názvy prevzaté z nemčiny *gamandrle, kel, limba, lubsstik, zeler* a z maďarčiny *beljan, bižalma, koldusska, rjskassa, tarkan*. Cudzie vplyvy, a teda aj kultúrne styky prezrádzajú menej nápadne kalky, napr. *pastjrska toboľka* (lat. *bursa pastoris*), *psy gazik* (lat. *lingua canis*), *wlastowičnjk* (gr. *chelidonion*), *den a noc* (nem. *Tag und Nacht*), *dobra misl* (nem. *Wohlgemut*) ap. Medzi názvami domáceho pôvodu je veľa všeobecne slovanských pomenovaní, napr. *ljska, hrach, slez*, niektoré sú spoločné české a slovenské *rogownjk, rebrjček* a i., iné sa vyskytujú na Slovensku a v češtine ich niet, napr. *bobownjk, chabzda, kremenina, krwawnjk, marunka, ožina, rasce, romanček, slepj mak, smokwice, wolowj chwost, zemska chabzda, žihlawa* ap.; niektoré z nich majú len miestny charakter.

V minulosti ľudia z praktických príčin boli nútení venovať oveľa viac pozornosti liečivým rastlinám ako dnes. Pri nedostatku liečebných zariadení museli si vedieť často pomôcť sami a najbežnejšími liekmi im boli liečivé rastliny. Rôzne povery pritom hrali iste dôležitú úlohu. Liečenie (aj ľudové liečenie) malo svoju tradíciu. S touto tradíciou žili a utvárali sa aj názvy liečivých rastlín. Istý časove aj miestne vymedzený úsek z tejto kultúrno-spoločenskej oblasti zachytáva dielo Johannesa Georgiusa Heilla.

SLOVENSKO-MAĎARSKÉ NÁZVOSLOVIE VIRÓZ RASTLÍN

Vít Bojňanský — Szirmai János

V *Slovenskom odbornom názvosloví* 1961, 9, 199—209, 230 až 241, 300—311, ako aj v Sborníku ČSAZV *Rostlinná výroba* 1961, 7, 1437—1462 je uverejnených 493 názvov vírusových chorôb rastlín pestovaných alebo rastúcich na území ČSSR s ekvivalentmi v jazyku českom, ruskom, anglickom, nemeckom a sčasti aj latinská terminológia, pokiaľ bola dovtedy v odbornej literatúre uvedená. Toto slovenské a české názvoslovie vírusových chorôb rastlín prerokovala a schválila Komisia ochrany rastlín pri vtedajšej ČSAZV za úzkej spolupráce lingvistov. Názvoslovie viróz rastlín bolo vypracované ako súčasť prípravy pre vydanie väčšej publikácie *Vírusové choroby rastlín* vypracovanej širším kolektívom československých virológov pod vedením V. Bojňanského. Kniha vyšla v roku 1963 v Slovenskom vydavateľstve pôdohospodárskej literatúry v Bratislave (540 strán). Názvoslovie bolo uverejnené skôr ako samotná kniha a vzbudilo značnú pozornosť nielen u nás, ale aj v cudzine. Pre viaceré národy sa stalo impulzom a vzorom pre začatie prác na ustálení vlastnej národnej terminológie viróz rastlín.

Na pracovnej konferencii o vírusoch a virózach, konanej v Berlíne v rámci programu Rady vzájomnej hospodárskej pomoci v septembri 1961, sa o názvosloví viróz vypracovanom v ČSSR hovorilo s uznaním a prijalo sa toto uznesenie: „Pre všetky jazyky socialistických krajín treba vypracovať zoznamy názvov vírusových chorôb podľa vzoru Bojňanského. Tieto názvy sa majú podľa možnosti používať vo virologických prácach. V jednotlivých krajinách majú byť pre túto prácu určené zodpovedné ústavy. Konečný zoznam sa má uverejniť v Mezinárodnom zemědělskom časopise. Koordináciou tejto práce sa poveruje ČSAZV." ČSAZV, resp. SAV poverila vedením tejto práce V. Bojňanského. V práci sa pokračuje tak, ako sa uložilo v citovanom uznesení. Je pozoruhodné, že k spolupráci sa prihlásilo i veľa virológov zo západných štátov.

Virológovia z Maďarskej ľudovej republiky, najmä dr. Szirmai János, pracovník Výskumného ústavu ochrany rastlín, vypracovali k názvosloviu publikovanému u nás príslušné maďarské názvoslovie a navrhli doplniť ho niekoľkými ďalšími názvami viróz ovocných drevín. Keďže sa maďarské názvoslovie týka určitej časti nášho územia a niekto-

rých našich odborníkov zasa zaujímajú virózy vyskytujúce sa na území susedného Maďarska, považujeme za potrebné uverejniť aj maďarské názvoslovie viróz.

VIRÓZY OBILNÍN	GABONAFÉLÉK VIRUSBETEGSÉGEI
Prúžkovitosť pšenice	Búza csikos mozaikja
Zakrpatenosť pšenice	Búza törpülése
Ruská mozaika pšenice	Orosz búzamozaik
Americká mozaika pšenice	Amerikai búzamozaik
Čiarkovitosť pšenice	Búza vonalas mozaikja
Škvrnitá mozaika pšenice	Búza foltos mozaikja
Prúžkovitosť jačmeňa	Árpa csikos mozaikja
Žltá zakrpatenosť jačmeňa	Árpa sárguló törpülése
Žltá mozaika jačmeňa	Árpa sárga mozaikja
Sterilná zakrpatenosť ovsa	Zab magtalan törpülése
Trsnatosť ovsa	Zab ál-rozettásodása
Mozaika ovsa	Zabmozaik
Pruhovitosť kukurice	Kukorica csikossága
Mozaika kukurice	Kukorica csikos mozaikja
Čiarkovitosť kukurice	Kukorica vonalas betegsége
Zakrpatenosť kukurice	Kukorica korcsosodása
Drsná zakrpatenosť kukurice	Kukorica törpülése
Žilkovitosť kukurice	Kukorica érvastagodása
Kropenatosť kukurice	Kukorica levélfoltosodása
Červenolistosť baru	Olaszmuhar levélvörösödése
Červená prúžkovitosť ciroku	Cirok vörös csikossága
Žltačka ciroku	Cirok sárgaság

VIRÓZY OKOPANÍN	KAPÁSNÖVÉNYEK VIRUSBETEGSÉGEI
Degenerácia zemiaka	Burgonya leromlása
Zvinutka zemiaka	Burgonya levélsodródása
Čiarkovitosť zemiaka	Burgonya vonalasbetegsége
Mozaika zemiaka (X vírus zemiaka)	Burgonya X-mozaik betegsége
A viróza zemiaka	Burgonya A-mozaik betegsége
S viróza zemiaka	Burgonya S-virus betegsége
Aukubová mozaika zemiaka	Burgonya aukuba-mozaik betegsége
Kučeravosť zemiaka	Burgonya levélfodrosodása
Stolbur zemiaka	Burgonya sztolbur-betegsége
Metlovitosť zemiaka	Burgonya boszorkányseprője
Zvinutková mozaika zemiaka	Burgonya levélsodrómozaikja
Vretenovitosť zemiakov	Burgonyagumó orsósodása

Gotika zemiaka	Burgonya gótika-betegsége
Nekróza zemiakov	Burgonyagumó nekrózisa
Žltá zakrpatenosť zemiaka	Burgonya sárga törpesége
Zakrpatenosť zemiaka	Burgonya korcsosodása
Žltnutie žiliek zemiaka	Burgonya sárgaeresedése
Ružovenie vrcholkov zemiaka	Burgonya hajtásvég vörösödése
Ružicovitosť zemiaka	Burgonya levélcsokrosodása
Strakatosť stoniek zemiaka	Burgonya szártarkulása
Pseudoaukubová mozaika zemiaka	Burgonya ál-aukuba mozaikja
Bledá škvrnitosť zemiaka	Burgonya kalikója
Zelená zakrpatenosť zemiaka	Burgonya zöld törpesége
Žltačka repy	Répa virusos sárgasága
Sieťovitosť repy	Répa hálós érsárgulása
Nekrotická škvrnitosť repy	Répa virusos levélfoltossága
Írska žltačka repy	Répa ir-törzs (41) sárgasága
Mozaika repy	Répamozaik
Kučeravosť repy	Répa levélfodrosodása
Vrcholová kučeravosť repy	Répa levélvég göndörödése
Savojská kučeravosť repy	Répa amerikai levélfodrosodása
Žlté vädnutie repy	Répa virusos hervadása
Latentná viróza repy	Répa látens virusbetegsége
Krúžkovitosť repy	Répa gyűrűsfoltossága
Škvrnitosť čakanky	Cikória foltosodása
Mozaika čakanky	Cikória mozaik

VIRÓZY TECHNICKÝH PLODÍN	IPARI NÖVÉNYEK VIRUSBETEGSÉGEI
Mozaika tabaku	Dohánymozaik
Krúžkovitosť tabaku	Dohány gyűrűsbetegsége
Nekróza tabaku	Dohány nekrózis betegsége
Nekrotická kučeravosť tabaku	Dohány nekrotikus levélfodrosodása
Biela škvrnitosť tabaku	Dohány fehérfoltosodása
Leptaná mozaika tabaku	Dohány karcolatos mozaikja
Ružicovitosť tabaku	Dohány rozettásodása
Kučeravosť tabaku	Dohány levélfodrosodása
Čiarkovitosť tabaku	Dohány vonalasbetegsége
Bronzovitosť tabaku	Dohány virusos hervadása
Vrcholová chloróza sedliackeho tabaku	Kapadohány csucssárgulása
Stolbur tabaku	Dohány sztolbur betegsége
Žltá zakrpatenosť tabaku	Dohány sárga törpesége
Hnednutie žiliek tabaku	Dohány érbarnulása
Prúžkovitosť konopy	Len vonalasbetegsége

Kučeravosť ľanu	Kender fodrosodása
Žltačka ľanu	Kender sárgasága
Mozaika kapusty (horčice) čiernej	Fekete-mustár mozaik
Kučeravá mozaika repky	Káposzta fodros mozaikja
Mozaika maku	Mákmozaik
Mozaika slnečnice	Napraforgómozaik
Kučeravosť chmeľu	Komló fodrosodása
Nákazlivá neplodnosť chmeľu	Komló fertőző terméketlensége
Mozaika chmeľu	Komlómozaik
Vírusová chloróza chmeľu	Komló virusos sárgulása
Škvrnitá trhatosť chmeľu	Komló levélszakadozása

VIRÓZY STRUKOVÍN	HÜVELYESEK VIRUSBETEGSÉGEI
Obyčajná mozaika fazule	Közönséges babmozaik
Žltá mozaika fazule	Sárga babmozaik
Južná mozaika fazule	Déli babmozaik
Bodkovitosť fazule	Bab sárga pettyezettsége
Strakatosť strukov fazule	Bab hüvelyfoltossága
Vírusové vädnutie fazule	Bab virusos hervadása
Zelenokvetosť fazule	Bab virágmegzöldülése
Žilková nekróza fazule	Bab vonalas elhalása
Krúžkovitosť fazule	Bab gyűrűs foltossága
Žltá mozaika fazule mesiacovitej	Limabab sárgamozaikja
Mozaika fazule mesiacovitej	Limababmozaik
Výrastková mozaika hrachu	Borsó enációs-mozaikja
Obyčajná mozaika hrachu	Közönséges borsómozaik
Prúžkovitosť hrachu	Borsó vonalas mozaikja
Strakatá mozaika hrachu	Borsó foltos mozaikja
Vírusové vädnutie hrachu	Borsó virusos hervadása
Mozaika bôbu	Lóbabmozaik
Zvinutka bôbu	Lóbab levélsodródása
Strakatá mozaika bôbu	Lóbab foltos mozaikja
Vírusové vädnutie bôbu	Lóbab virusos hervadása
Mozaika sóje	Szójababmozaik

VIRÓZY KRMOVÍN	TAKARMÁNY NÖVÉNYEK VIRUSBETEGSÉGEI
Žilková mozaika ďateliny lúčnej	Vöröshere eres mozaikja
Zelenokvetosť ďateliny	Fehérhere virágzöldülése
Mozaika ďateliny hybridnej	Svédheremozaik
Žltá mozaika ďateliny plazivej	Fehérhere sárgafoltossága
Kyjovitosť listov ďateliny	Biborhere dobverő levelüsége

Mozaika lucerny	Lucernamozaik
Zakrpatenosť lucerny	Lucerna törpülés
Metlovitosť lucerny	Lucerna boszorkányseprője
Bradavičnatosť lucerny	Lucerna szemölcsössége
Mozaika komonice	Somkórómozaik
Ružicovitosť vtáčej nohy	Szerradellamozaik
Mozaika vlčieho bôbu (lupiny)	Csillagfürtmozaik
Hnednutie vlčieho bôbu (lupiny)	Csillagfürtbarnulás
Žltá mozaika kvaky	Tarlórépa sárga mozaikja
Žltačka kvaky	Tarlórépa sárgasága
Kučeravosť okrúhlice	Karórépa levélfodrosodása
Mozaika stoklasu	Rozsnok sárga mozaikja
Prúžkovitosť reznačky	Csomós ebir vonalas betegsége
Mozaika mätonohu.	Angolperjemozaik

VIRÓZY ZELENÍN	ZÖLDSÉGFÉLÉK VÍRUSBETEGSÉGEI
Čierna krúžkovitosť kapusty	Káposzta fekete gyűrűsfoltossága
Krúžkovitá nekróza kapusty	Káposzta gyűrűs nekrózisa
Žilková mozaika karfiolu	Karfiolmozaik
Mozaika reďkvičky	Retekmozaik
Žltá škvrnitosť špenátu	Spenót sárgafoltossága
Mozaika špenátu	Spenótmozaik
Žltačka špenátu	Spenót sárgasága
Mozaika zeleru	Zellermozaik
Žltá škvrnitosť zeleru	Zeller sárgafoltossága
Južná mozaika zeleru	Déli-zellermozaik
Žltačka zeleru	Zeller sárgasága
Pestrosť zeleru	Zeller-kalikó
Zakrpatenosť mrkvy	Sárgarépa foltos törpülése
Bronzovitosť rajčiaka	Paradicsom bronzfoltossága
Aspermia rajčiaka	Paradicsom magtalansága
Zakrpatenosť rajčiaka	Paradicsom bokros törpülése
Čierna krúžkovitosť rajčiaka	Paradicsom fekete gyűrűsödése
Žltá sieťkovitosť rajčiaka	Paradicsom sárgahálózata
Kríčkovitosť vrcholkov rajčiaka	Paradicsom csucsbokrosodása
Stolbur rajčiaka	Paradicsom sztolburja
Žltačka rajčiaka	Paradicsom sárgasága
Mozaika rajčiaka	Paradicsommozaik
Žilková nekróza rajčiaka	Paradicsom érelhalása
Nitkovitosť rajčiaka	Paradicsom fonallevelüsége
Nekrotická čiarkovitosť rajčiaka	Paradicsom összetett mozaikja
Mozaika papriky	Paprikamozaik

Stolbur papriky	Paprika sztolburja
Žltačka papriky	Paprika sárgasága
Ružicovitosť papriky	Paprika ujhitüsége
Pestrosť papriky	Paprika tarkalevelüsége
Mozaika šalátu	Salátamozaik
Žilkovitosť šalátu	Saláta érvastagodása
Krúžkovitosť šalátu	Saláta gyűrűsbetegsége
Nekróza šalátu	Saláta levélnekrózisa
Žltá mozaika šalátu	Saláta sárgamozaikja
Latentná viróza špargle	Spárga látens virusbetegsége
Prúžkovitosť cibule	Hagyma sárgafoltossága
Žltačka cibule	Hagyma sárgulása
Mozaika artičoky	Articsókamozaik
Mozaika uhorky	Uborkamozaik
Zelenoškvrnitá mozaika uhorky	Uborka zöldfoltos mozaikja
Krúžkovitosť uhorky	Uborka gyűrűsbetegsége
Mozaika tekvice	Tökmozaik
Mozaika melónu	Dinnyemozaik
Mozaika dyne červenej (vodného melónu)	Görögdinnye mozaik

VIRÓZY LIEČIVÝCH RASTLÍN	GYÓGYNÖVÉNYEK VIRUSBETEGSÉGEI
Mozaika ligurčeka	Lestyánmozaik
Mozaika rebarbory	Rebarbara mozaik
Krúžkovitosť ruty	Ruta gyűrűsbetegsége
Žilková mozaika slezu	Mályvamozaik
Mozaika ibišu ružového	Mályvarózsamozaik
Žilková chloróza šalvie	Szalvia érmegvilágosodása
Kučeravosť mäty piepornej	Menta levélfodrosodása
Bledá škvrnitosť mäty	Menta halványfoltosodása
Mozaika mäty piepornej	Mentamozaik
Mozaika ľuľkovca	Nadragulyamozaik
Mozaika blenu	Beléndekmozaik
Bezsemennosť (akarpia) ľuľka *Solanum laciniatum*	*S. laciniatum* sterilitása
Mozaika ľuľka *Solanum laciniatum*	*S. laciniatum* mozaik
Nitkovitosť ľuľka *Solanum laciniatum*	*S. laciniatum* fonallevelüsége
Mozaika náprstníka	Gyűszűvirágmozaik
Mozaika skorocelu kopijovitého	Utifűmozaik
Mozaika nechtíka	Körömvirágmozaik

VIRÓZY KÔSTKOVÉHO A JADROVITÉHO OVOCIA	CSONTHÉJASOK ÉS ALMÁSTERMÉSŰEK VÍRUSBETEGSÉGEI
Šarka sliviek	Szilvahimlő
Prúžková mozaika slivky	Szilva csikos mozaik
Zakrpatenosť slivky	Szilva satnyulás
Žltá mozaika slivky	Szilva sárgamozaik
Okrová mozaika slivky	Szilva okker mozaik
Pestrosť slivky	Szilva tarkalevelűsége
Pestrosť mirabelky	Mirabella szilva tarkalevelűsége
Nekróza kôry slivky	*Szilva kéreghasadás*
Biela škvrnitosť slivky	Szilva fehérfoltosság
Drsnosť kôry slivky	Szilva fénylő kéregüszkösödése
Priškrtenie listov slivky	Szilva befűződéses mozaik
Krúžkovitosť slivky	Szilva gyűrűsfoltosság
Zvinutka slivky	Szilva levélsodródás
Krúžkovitosť čerešne	Cseresznye gyűrűsfoltosság
Zhubná rakovina čerešne	Czeresznye vészes kéregüszkösödése
Čierna rakovina čerešne	Cseresznye fekete kéregüszkösödése
Prúžková mozaika čerešne	Cseresznye csíkos mozaik
Zvinutka čerešne	Czeresznye levélsodródás
Pfeffingenská viróza čerešne	Cseresznye Pfeffingeni betegsége
Drsnolistosť čerešne	Cseresznye érdeslevelűség
Vírusová albikácia čerešní	Cseresznye gyümölcsalbinizmus
Strakatosť čerešne	Cseresznye levéltarkulás
Hrdzavá strakatosť čerešne	Cseresznye rozsdafoltosság
Mierna hrdzavá strakatosť čerešne	Cseresznye enyhe rozsdafoltossága
Európska hrdzavá strakatosť čerešne	Cseresznye európai rozsdafoltossága
Nekrotická hrdzavosť čerešne	Cseresznye nekróticus rozsdafoltossága
Maloplodosť čerešne	Cseresznye aprógyümölcség
Horká maloplodosť čerešne	Cseresznye virusos megkeseredése
Vretenovitosť listov čerešne	Cseresznye levélcsavarodás
Vrásčitá mozaika čerešne	Cseresznye ráncos mozaik
Vírusová dierkovitosť listov čerešne	Cseresznye levélszakadozottság
Žltá škvrnitosť čerešne	Cseresznye „pinto" sárga levélfoltossága
Červenanie žiliek čerešne	Cseresznye szarvasbőrüség
Drsnosť kôry čerešne	Cseresznye durvakérgüsége
Pľuzgiernatosť kôry čerešne	Cseresznye kéreghólyagosodás
Morová viróza čerešne	Cseresznye „mora" virusbetegsége
Kosákovitosť listov čerešne	Cseresznye sarlólevelüség
Štecklenberská viróza višne	Meggy Stecklenbergi betegsége

Žltačka višne	Meggy virusos sárgasága
Zelená škvrnitosť višne	Meggy zöldgyűrűs sárgasága
Nekróza plodov višne	Meggy termésfakulás
Nekrotická krúžkovitosť višne	Meggy nekrótikus gyűrűsfoltossága
Drsnosť kôry višne pílkatej	*Prunus serrulata* durvakérgüsége
Fialová mozaika broskyne	Őszibarack lila mozaik
Žltačka broskyne	Őszibarack virusos sárgasága
Žltá zvinutka broskyne	Őszibarack levélsodródásos sárgasága
Maloplodosť broskyne	Őszibarack virusos aprógyümölcsüsége
Ružicovitosť broskyne	Őszibarack rozettásodás
Červenanie švov broskýň	Őszibarack termésbarázda vörösödése
Ružicovitá mozaika broskyne	Őszibarack mozaikos rozettásodása
Krpatenie broskyne	Őszibarack eltörpülés
Mozaika broskyne	Őszibarack mozaik
X viróza broskyne	Őszibarack X betegsége
Západná X viróza broskyne	Őszibarack nyugati X betegsége
Zožltnutie púčikov broskyne	Őszibarack mozaikos rügysárgulása
Bradavičnatosť broskýň	Őszibarack szemölcsösség
Strakatosť broskyne	Őszibarack levélfoltosság
Ružicovitá zakrpatenosť broskyne	Őszibarack (Muir) törpülése
Nekrotická škvrnitosť broskyne	Őszibarack nekrótikus levélfoltossága
Hviezdicovitá škvrnitosť broskyne	Őszibarack csillagfoltosság
Zlatožilková mozaika broskyne	Őszibarack aranyhálózat
Pestrolistosť broskyne	Őszibarack virusos levélmintázata
Kaliková viróza (pestrolistosť) broskyne	Őszibarack kalikó
Škvrnitosť broskyne	Őszibarack (ontáriói) foltossága
Vŕbovitosť broskyne	Őszibarack füzserü felkopaszodása
Žltá prúžkovitosť broskyne	Őszibarack csikos mozaik
Vŕbolistosť broskyne	Őszibarack füzlevelü rozettásodása
Krúžkovitosť broskyne	Őszibarack gyűrűsfoltosság
Chlorotická zvinutka broskyne	Őszibarack klorótikus levélsodródása
Skrátenie vetvičiek broskyne	Őszibarack virusos rövidszártagusága
Šarka broskyne	Őszibarackhimlő
Kiahne marhúľ	Kajszi gyűrűs himlő
Šarka marhúľ	Kajszihimlő
Vírusová gumóza marhule	Kajszi virusos mézgásodása

Žltá prúžkovitosť marhule	Kajszi sárga mozaik
Strakatosť marhule (odrody Moorpark)	Kajszi (Moorpark fajta) foltossága
Vädnutie marhule	Kajszi virusos hervadása
Kaliková viróza (pestrolistosť) mandle	Mandula kalikó
Prúžková mozaika mandle	Mandula csikos mozaik
Odumieranie púčikov mandle	Mandula rügyvész
Mozaika jablone	Almamozaik
Proliferácia jablone	Alma virusos söprűsödés
Sploštenosť jablone	Alma áglaposodás
Gumovitosť jablone	Alma fapuhulás
Drsnosť šupky jabĺk	Alma virusos gyümölcshéjparásodás
Maloplodosť jablone	Alma aprógyümölcsüség
Ružicovitosť jablone	Alma rozettásodás
Drsnosť kôry jablone	Alma durvakérgüség
Prúžková mozaika jablone	Alma csikos mozaik
Hviezdicovité praskanie jabĺk	Alma csillagszerű gyümölcsrepedés
Krúžkovitosť jabĺk	Alma gyűrűs gyümölcsfoltossága
Nekróza kôry jablone	Alma kéreghasadás
Jamkovitosť kmeňa jablone	Alma törzsüszkösödés
Viróza jablone Spy 227	Alma Spy 227 betegség
Zakrpatenosť jabĺk	Alma törpegyümölcsüség és pusztulás
Chlorotická škvrnitosť jablone	Alma klorótikus levélfoltossága
Vráskitosť listov jablone	Alma levélhólyagosodás
Zelená kučeravosť jablone	Alma zöldgyűrűsség és zöldgyűrűs fodrosodása
Zelená strakatosť jablone	Alma zöldfoltosság
Jazvovitosť kôry jablone	Alma héjvarasodás
Vírusová kamienkovitosť hrušiek	Körte virusos kövecsesedése
Krúžková mozaika hrušky	Körte gyűrűs mozaik
Žilková žltačka hrušky	Körte érsárgulás
Červená strakatosť hrušky	Körte vörösfoltosság
Pľuzgiernatá rakovina hrušky	Körte hólyagos kéregüszkösödés
Latentná viróza hrušky a duly	A birs és körte látens virusbetegségei
Metlovitosť orecha	Dió söprüsödés
Deformácia listov orecha	Dió levéldeformálódás
Mozaika liesky	Mogyorómozaik
Prúžkovitosť liesky	Mogyoró csikos mozaik
Metlovitosť liesky	Mogyoró söprüsödés

VIRÓZY BOBUĽOVITÉHO OVOCIA	BOGYÓSGYÜMÖLCSÜEK VIRUSBETEGSÉGEI
Okrajové žltnutie jahody	Szamóca levélsárgulás
Kučeravosť jahody	Szamóca levélfodrosodás
Zelenokvetosť jahody	Szamóca virágelzöldülés
Mozaika jahody	Szamócamozaik
Metlovitosť jahody	Szamóca boszorkánysöprűsödés
Zvinutka jahody	Szamóca levélsodródás
Zakrpatenosť jahody	Szamóca satnyulás
Žilková chloróza jahody	Szamóca érsárgulás
Strakatosť jahody	Szamóca foltosság
Latentná viróza jahody	Szamóca látens virusa
Lemovanie žiliek jahody	Szamóca érszalagosodás
Slabé okrajové žltnutie jahody	Szamóca enyhe érszalagosodás
Kučeravosť maliny	Málna levélcsavarodás
Zakrpatenosť maliny	Málna bokros törpülése
Mozaika maliny	Málnamozaik
Žltnutie maliny	Málna virusos sárgulása
Strakatosť maliny	Málna levéltarkulás
Lemovanie žiliek maliny	Málna érszalagosodás
Žilková chloróza maliny	Málna érklorózis
Škvrnitosť maliny	Málna levélfoltosság
Kučeravá zakrpatenosť maliny	Málna fodros törpülése
Žltá mozaika maliny	Málna sárga mozaik
Žltoškvrnitá kučeravosť maliny	Málna sárgafoltos csavarodás
Prúžkovitosť maliny	Málna csikosság
Zakrpatenosť ostružiny	Földi szeder eltörpülés
Krpatenie ostružiny	Földi szeder törpeség
Pestrolistosť ostružiny	Földi szeder tarkázottsága
Zelenokvetosť ostružiny	Földi szeder virrágelzöldülés
Zvrat čiernej ríbezle	Fekete ribizke virusos atavizmusa
Žilková mozaika čiernej ríbezle	Fekete ribizke érmozaikja
Žltnutie čiernej ríbezle	Fekete ribizke virusos sárgasága
Krúžkovitosť ríbezle	Ribizke gyűrűsfoltosság
Mozaika ríbezle	Ribizkemozaik
Lyžicovitosť listov ríbezle	Ribizke kanalosodása
Žilková mozaika egreša	Köszméte érszalagosodás
Mozaika egreša	Köszmétemozaik
Hlohovitosť listov egreša	Köszméte galagonya levelüsége
Infekčná degenerácia viniča	Szőlő fertőző leromlása
Mozaika viniča	Szőlőmozaik
Roncet viniča	Szőlő rövidszártaguság

Nekróza viniča	Szőlő fertőző nekrózisa
Vírusové panašovanie viniča	Szőlő fertőző panasirozottsága
Deformácia listov viniča	Szőlő levéldeformációja
Metlovitosť viniča	Szőlő boszorkányseprő
Zvinutka viniča	Szőlő levélsodródás
Zlaté žltnutie viniča	Szőlő aranyszinü sárgulása
Žltá mozaika viniča	Szőlő sárga mozaik
Pierceova choroba viniča	Szőlő Pierce-féle betegsége
Mozaika moruše	Eperfamozaik
VIRÓZY OKRASNÝCH RASTLÍN	DISZNÖVÉNYEK VIRUSBETEGSÉGEI
Krúžkovitosť pivonky	Bazsarózsa gyűrűsfoltosság
Mozaika orlíčka	Haranglábmozaik
Zelenokvetosť orlíčka	Harangláb virusos elzöldülése
Mozaika stračej nôžky	Szarkalábmozaik
Krúžkovitosť stračej nôžky	Szarkaláb gyűrűsfoltosság
Deformácia listov veternice	Szellőrózsa alloiphyllás betegsége
Hnedá krúžkovitosť veternice	Szellőrózsa barna gyűrűsfoltossága
Mozaika veternice	Szellőrózsa mozaik
Latentná viróza veternice	Szellőrózsa látens virusbetegsége
Petržlenovitosť veternice	Szellőrózsa petrezselyemlevelüsége
Mozaika mesačnice	Holdviolamozaik
Pestrokvetosť fialy	Viola tarkacsikossága
Ružicovitosť fialy	Viola rozettásodás
Pestrokvetosť cheirantu	Sárgaviola tarkacsikossága
Pestrofarebnosť sirôtky	Árvácska tarkacsikossága
Krúžkovitosť begónie	Begónia gyűrűsfoltossága
Mozaika klinčeka	Szegfűmozaik
Presvetlenie žiliek klinčeka	Szegfű érfoltossága
Škvrnitá mozaika klinčeka	Szegfűfoltosság
Latentná viróza klinčeka	Szegfű látens virusbetegsége
Mozaika epifyla	*Epyphyllum*-mozaik
Zelenokvetosť hortenzie	Hortenzia elzöldülése
Mozaika hortenzie	Hortenziamozaik
Krúžkovitosť hortenzie	Hortenzia gyűrűsfoltossága
Mozaika tavoľníka	Spirea-mozaik
Mozaika ruže	Rózsamozaik
Kapucňovitosť listov ruže	Rózsa csuklyaalaku levéldeformációja
Vädnutie ruže	Rózsahervadás
Žltá mozaika ruže	Rózsa sárga mozaikja
Prúžkovitosť ruže	Rózsacsikosság

Mozaika štedrenca	Aranyesőmozaik
Výrastková mozaika hrachora	Lednek enációs mozaikja
Obyčajná mozaika hrachora	Lednek közönséges mozaikja
Nekróza hrachora	Ledneknekrózis
Žltá škvrnitosť pelargónie	Muskátli levélfodrosodás
Mozaika pelargónie	Muskátlimozaik
Krúžkovitosť pelargónie	Muskátligyűrűsfoltosság
Krúžkovitosť kapucínky	Sarkantyuka gyűrűsfoltosság
Mozaika kapucínky	Sarkantyukamozaik
Nekróza kapucínky	Sarkantyukanekrózis
Pestrolistosť krídlatca	Alásfa tarkalevelüsége
Pestrolistosť pagaštana	Vádgesztenye tarkalevelüsége
Žltá škvrnitosť kamélie	Kamélia sárgafoltossága
Pestrolistosť abutilónu	Abutilon tarkalevelüsége
Kučeravosť fuchsie	Fukszia levélfodrosodása
Mozaika lykovca	Borszlánmozaik
Latentná viróza prvosienky	Kankalin virusos megbetegedése
Mozaika prvosienky	Primulamozaik
Nekróza prvosienky	Primulanekrózis
Zelenokvetosť prvosienky	Primula fertőző sárgasága
Mozaika rododendrónu	Rododendronmozaik
Žilková mozaika forzítie	Aranyfa sárga hálózata
Krúžkovitosť orgovánu	Orgona gyűrűs mozaik
Mozaika orgovánu	Orgonamozaik
Metlovitosť orgovánu	Orgona boszorkányseprő
Úzkolistosť budleje	Változatos nyáriorgona keskenylevelüsége
Pestrolistosť zimozeleňa	Télizöld meténg tarkalevelüsége
Kučeravosť floxu	Lángvirág levélfodrosodása
Vírusová nitkovitosť floxu	Lángvirág fonnallevelüsége
Zelenokvetosť floxu	Lángvirág elzöldülés
Nekróza floxu	Lángvirágnekrózis
Mozaika petúnie	Petuniamozaik
Nekróza petúnie	Petunianekrózis
Žltačka petúnie	Petunia virusos sárgasága
Zakrpatenosť papučky	*Calceolaria* eltörpülése
Krúžkovitosť gloxínie	Kerti Gloxinia gyűrűsfoltossága
Vírusová krúžkovitosť senpólie	Fokföldi ibolya gyűrűsfoltossága
Mozaika kaliny	Labdarózsamozaik
Mozaika zemolezu	*Lonicera*mozaik
Pestrolistosť zemolezu	*Lonicera* tarkalevelüsége
Krúžkovitosť zvončeka	Csengetyüke gyűrűsfoltosság
Žltačka astrovky	Őszirózsa fertőző sárgasága

Krúžkovitosť astrovky	Őszirózsa gyűrűsfoltossága
Mozaika zínie	Rézvirágmozaik
Krúžkovitosť zínie	Rézvirág gyűrűsfoltossága
Mozaika georgíny	Dáliamozaik
Krúžkovitosť georgíny	Dália gyűrűsfoltosság
Bledá škvrnitosť georgíny	Dália fakóitossága
Žltačka aksamietnice	Bársonyvirág fertőző sárgasága
Mozaika aksamietnice	Bársonyvirágmozaik
Zakrpatenosť králika (chryzantémy)	Krizantém satnyulás
Kellerova mozaika králika (chryzantémy)	Krizantém Q betegsége
Noordamova krúžkovitosť králika (chryzantémy)	Krizantém C betegsége
Noordamova mozaika králika (chryzantémy)	Krizantém B betegsége
Ružicovitosť králika (chryzantémy)	Krizantém rozettásodás
Aspermia králika (chryzantémy)	Krizantém aspermia betegsége
Mozaika králika (chryzantémy)	Krizantémmozaik
Žltačka králika (chryzantémy)	Krizantém fertőző sárgasága
Nekróza cinerárie	Cinerária csikossága
Zelenokvetosť cinerárie	Cinerária elzöldülése
Ružicovitosť ľalie	Liliom rozettásodás
Krúžkovitosť ľalie	Liliom gyűrűsfoltosság
Mozaika ľalie	Liliommozaik
Pestrosť tulipánu	Tulipán tarkacsikossága
Biela pruhovitosť tulipánu	Tulipán fehércsikossága
Nekróza tulipánu	Tulipánnekrózis
Ľahká nekróza tulipánu	Dohány „rattle" virusa tulipánon
Mozaika bledavky	Sármamozaik
Mozaika hyacintu	Jácintmozaik
Nekróza hyacintu	Jácintnekrózis
Mozaika konvalinky	Gyöngyvirágmozaik
Mozaika narcisu	Nárciszmozaik
Biela prúžkovitosť narcisu	Nárcisz ezüstlevelüsége
Mozaika amarylky	Amarillamozaik
Mozaika kosatca	Nőszirommozaik
Biela mozaika mečíka (gladioly)	Dákoska fenércsikossága
Krúžkovitosť mečíka (gladioly)	Dákoska gyűrűsfoltossága
Zelenokvetosť mečíka (gladioly)	Dákoska virágelzöldülés
Mozaika frézie	Csipkevirágmozaik
Mozaika cymbídia	Sajkakosbormozaik
Mozaika katleje	Bugakosbormozaik
Krúžkovitosť odontoglosa	Kosborfürt gyűrűsfoltossága

Mozaika vandy	Pártáskosbormozaik
Mozaika antúrie	Farkvirágmozaik
Biela škvrnitosť diablika	Sárkánygyökér fehérfoltossága
VIRÓZY BURÍN	GYOMNÖVÉNYEK VIRUSBETEGSÉGEI
Mozaika iskerníka	*Ranunculus*-mozaik
Mozaika arábky	*Arábis*-mozaik
Mozaika potočnice	*Nasturtium*-mozaik
Krúžkovitosť potočnice	Zsázsamozaik
Stuhovitosť listov hviezdice	*Stellaria*-mozaik
Mozaika cesnačky	*Alliaria*-mozaik
Mozaika štiavca	*Rumex*-mozaik
Vírusová nádorovitosť štiavca	Sóska sebtumor virusbetegsége
Červenanie bociannika	*Erodium* vöröslevelüsége
Krúžkovitosť bolehlavu	*Conium* gyűrűsbetegsége
Mozaika pastrnáka	Pastinákmozaik
Zelenokvetosť drchničky	*Anagallis* elzöldülése
Kríčkovitosť pupenca	*Convolvulus* sztolburja
Latentná viróza kukučiny	*Cuscuta* látens mozaikja
Mozaika černohlávka	*Prunella*-mozaik
Žltá mozaika baloty	*Ballota* sárgamozaikja
Strakatosť krtičníka	*Scrophularia*-mozaik
Žltá mozaika púpavy	*Taraxacum*-sárgasága
Kučeravosť galinsogy	*Galinsoga* fodrosodása
Mozaika lopúcha	*Arctium*-mozaik
Žltačka pichliača	*Carduus*-sárgaság
Mozaika pýru	*Agropyron*-mozaik
VIRÓZY A JAVY PODOZRIVÉ Z VIRÓZ PRI LISTNATÝCH A IHLIČNATÝCH LESNÝCH DREVINÁCH	LOMB -ÉS TŰLEVELŰFÁK VIRÓZISAI ÉS VIRUSGYANUS JELENSÉGEI
Mozaika bresta	Szilfamozaik
Nekróza listových báz bresta	Szilfa levéltő nekrózisa
Kapucňovitosť bresta	Szilfa csuklyáslevelüsége
Pásová rakovina bresta	Szilfa zónásrák
Nekróza lyka bresta	Szilfa háncsnekrózis
Pestrolistosť jarabiny	Berkenye tarkalevelüsége
Krúžkovitosť jarabiny	Berkenye gyűrűsbetegsége
Metlovitosť agáta	Akác boszorkányseprüje
Žltá deformácia agáta	Akás levéltorzulása

Bledá prúžkovitosť brezy	Nyírfa levél csikoshalványodása
Mozaika buka	Bükkfa levéltarkulása
Mozaika topoľa	Nyárfamozaik
Metlovitosť vŕby	Füzfa boszorkánysepríje
Mozaika pajaseňa	Bálványfa levélsodródása
Pestrolistosť bršlenu	*Evonymus* tarkalevelüsége
Prederavenie listov javora	Juharfa perforálódása
Mozaika javora	Juharfamozaik
Pestrolistosť javora	Juharfa tarkalevelüsége
Malolistosť lipy	Hársfa aprólevelüsége
Kapucňovitosť listov lipy	Hársfa csuklyáslevelüsége
Deformácia listov lipy	Hársfa levéltorzulása
Mozaika drieňa	Sommozaik
Zakrpatenosť vresu	Hangafélék törpülése
Malolistosť čučoriedky	Feketeáfonya aprólevelüsége
Zakrpatenosť čučoriedky	Feketeáfonya elsatnyulása
Zelenokvetosť kľukvy	Vörösáfonya virágtalansága
Mozaika jaseňa	Kőrismozaik
Kučeravá mozaika jaseňa	Kőris levélfodrosodása
Pestrolistosť jaseňa	Kőris tarkalevelüsége
Ružicovitosť jaseňa	Kőris rozettásodása
Metlovitosť jaseňa	Kőris boszorkánysepríje
Pestrolistosť vtáčieho zobu	Fagyal levéltarkulása
Krúžkovitosť bazy	Bodza gyűrűsbetegsége
Žilková mozaika bazy	Bodza eresmozaikja
Nepravá rozstrapkanosť (pseudolaciniatnosť) bazy	Bodza ál-fogazottsága
Rastové nesúmernosti smreku	Fenyő növésasszimetriája
Vírusové žltnutie tisu	Tiszafa sárgasága
Žltnutie ihlíc borovice	Fenyő tüsárgulása

JAVY PODOZRIVÉ Z VIRÓZ PRI VÝTRUSOVÝCH RASTLINÁCH	VIRÁGTALAN NÖVÉNYEK VIRUSHOZ HASONLÓ ÉS VIRUSGYANUS JELENSÉGEI
Žltá zakrpatenosť paprade	Haraszt sárga törpülése
Deformácia paprade	Haraszt eltorzulása
Kolienkovitosť (genikulóznosť) machu	Moha genikolózisa
Odfarbenie (dekolorácia) machu	Moha elszintelenedése
Múmiová choroba šampiňónu	*Agaricus campester* mumia betegsége
Mikrocefalia lakovky	*Laccaria* mikrocephaliája
Lýza chlorely	*Chlorella* sejtoldódása

K PROBLEMATIKE SÚČASNEJ SLOVENSKEJ PLETIARSKEJ TERMINOLÓGIE

Ján Zajac

Strojové pletenie sa líši podstatne od ručného pletenia použitými pracovnými nástrojmi. Pri ručnom pletení sa používajú dve ihlice, ktorými sa tvoria očká najskôr na jednej ihlici a v druhom riadku pri tvorení očiek celá pletenina prechádza na druhú ihlicu. Tento proces sa opakuje.

Pri pletení na stroji používajú sa zložité mechanizmy, ktorých základom je rad ihiel, nech ide o ktorýkoľvek druh pletiarskeho stroja. Na každej ihle sa tvorí pritom stĺpik očiek, v jednom riadku vznikne však na jednej ihle len jedno očko, preto počet ihiel v stroji musí sa voliť podľa šírky vyrábanej pleteniny. Na strojoch s veľkou pracovnou šírkou, na ktorých sa vyrábajú metrové úplety, je počet ihiel veľký, počítajú sa na stá, ba i tisíce. Tvorenie očiek je podmienené predbežným sformovaním nite do tvaru slučiek a ich vzájomným previazaním. Ak k tomu pripočítame vzorovacie a riadiace mechanizmy, máme do činenia s technikou, ktorá sa s dvoma ihlicami nedá ani len porovnať.

Tento veľmi stručne opísaný rozdiel medzi ručnou a strojovou výrobou iste postačí, aby sme pochopili, že so vznikom a rozvojom strojového pletiarstva na Slovensku bolo potrebné vytvoriť v podstate celkom novú terminológiu, ktorá sa okrem niekoľkých slov nemohla opierať o ľudové názvy. Medzi názvami strojových súčiastok bolo dosť termínov z oblasti strojárstva, ale ani v tejto oblasti po prvej svetovej vojne nebola slovenská terminológia na výške.

Tkáčsky priemysel mal z tohto hľadiska výhodu v tom, že rozdiel medzi domáckym tkaním a priemyselnou výrobou nebol taký veľký. Inými slovami, tkáčske mechanické krosná sú v podstate zdokonalenými krosnami, ktoré sa používali v domáckej výrobe. Pre slovenskú tkáčsku terminológiu to znamenalo toľko, že názvy základných strojových súčiastok, rôznych druhov väzieb a pracovných postupov sa mohli hľadať v ľudovom názvosloví.

Keďže pre pletiarsku terminológiu boli v tomto smere minimálne možnosti, preberali sa pletiarske termíny do slovenčiny z jazykov tých krajín, odkiaľ k nám prichádzala pletiarska priemyselná výroba. Z histórie strojového pletiarstva vie-

me, že prvý závod na Slovensku bol pobočkou budapeštianskeho podniku. Maďarské názvy sa u nás nezachovali, lebo i v týchto podnikoch sa používali skôr termíny nemecké. Oveľa intenzívnejšie však prenikalo k nám strojové pletiarstvo z Čiech, kde sú tradície pletiarstva nielen v remeselnej a priemyselnej výrobe, ale i vo výchove technického dorastu na odborných školách. S tým súvisel i rozvoj literatúry, ktorá má pri vzniku a ustaľovaní terminológie nemalý podiel.[1] Na Slovensko prišli z Čiech nielen stroje, ale i českí technici, ktorí výrobu riadili. Po oslobodení r. 1945 slovenský technický dorast odchádzal za vzdelaním do českých odborných škôl, kde si osvojoval terminológiu vo vyučovacom jazyku, t. j. v češtine. Slovenská pletiarska literatúra začala vychádzať až od r. 1956, a tak je zrejmé, že okrem slabého vplyvu nemčiny rozhodujúci vplyv na ustaľovanie a tvorenie slovenských termínov mala čeština ako jazyk so systematickejšie vypracovanou terminológiou.

Preberanie českej terminológie bolo výhodné preto, že česká pletiarska terminológia bola už vytvorená, a tak vzhľadom na veľkú príbuznosť oboch jazykov väčšina termínov sa pre slovenčinu len upravovala.

Na prvých odborných školách (majstrovské školy), zriadených po oslobodení vo Svite, začali vyučovať absolventi, ktorí vyštudovali v Brne. Tvorenie slovenských termínov záviselo u nich od toho, s akou vážnosťou sa na tento problém dívali. Vplyvom češtiny používali sa v pletiarskej praxi i také výrazy, ktoré sa v iných odboroch vyskytovali zriedka. Boli to obyčajne české názvy, ktoré sa len prispôsobovali slovenskej hláskoslovnej podobe, ale mali iný význam v češtine než v slovenčine. V závodoch sa pleteniny bežne pomenúvali termínom „pletené zbožie" (čes. *pletené zboží*), i keď vieme, že v češtine *zboží* znamená tovar, v tomto prípade pletený tovar, zatiaľ čo v slovenčine slovo *zbožie* je synonymum slova *obilie*. Z toho vznikli ďalšie odborné názvy ako „zbožový vál", „upravené zbožie", „metrové zbožie", „kusové zbožie", namiesto ktorých dnes používame pomenovania *úpletový návoj, upravená pletenina, metrový úplet, kusové úplety*. Ďalej sa vo funkcii termínov používali slová, ktoré sú síce v bežnej reči známe, ale nepatria do slovnej zásoby spisovnej slovenčiny. Pletená bielizeň sa nazývala „prádlo", a z toho vyplývalo i používanie názvu

[1] Pozri napr. B. V l č e k, *Textilní slovník*, Česká matice textilní, Brno 1928. Uvedený slovník bol spracovaný v štyroch jazykoch a možno v ňom nájsť všetky pletiarske termíny, ktoré boli v tom čase známe.

„oddelenie prádla" namiesto *pletiareň bielizne*. Slangove sa používal výraz „robím v prádle" na označenie pracoviska príslušnej dielne.

Ako vidno, slovenské pletiarske názvoslovie sa vytváralo preberaním slov z češtiny, preto i problémy pletiarskej terminológie si možno všímať z toho hľadiska, ako sa české výrazy postupne poslovenčovali.

Z hľadiska medzinárodného dorozumievania je výhodné, ak sa rovnaké pojmy nazývajú po celom svete rovnako. O to viac táto zásada platí pre slovanské jazyky, najmä pre češtinu a slovenčinu, lebo ide o jazyky, ktorými sa dorozumievajú dva bratské národy žijúce v spoločnom štáte. „Díváme-li se na věc z hlediska potřeb společného styku, je to veliká výhoda, a byly proto zcela pochybené, ba přímo škodlivé též opačné omezeně nacionalistické snahy, které v buržoazním údobí propagovali zvláště slovenští separatisté, uměle co nejvíc oba jazyky od sebe vzdálit, aby se tak zdůraznila jejich svébytnost a vzájemná nezávislost."[2] Ak sa prejavili v niektorých odboroch tieto snahy, tak určite nie v pletiarstve, lebo pletiarskymi termínmi sa v minulosti nezaoberal nikto, takže tu nemôže byť reč o nejakom purizme. Práve naopak, možno tvrdiť, že je málo odborov, v ktorých sa české a slovenské termíny zhodujú natoľko ako v pletiarstve. Medzi češtinou a slovenčinou sú však i pri veľkej blízkosti rozdiely v slovníku a v slovotvorných typoch, ktoré treba rešpektovať, aby sa neporušoval lexikálny alebo slovotvorný systém obidvoch spisovných jazykov. Aj slová používané vo funkcii pletiarskych odborných názvov treba posudzovať najmä z tohto hľadiska, lebo ani pletiarska terminológia sa nemôže vymykať z rámca spisovného jazyka a slovenskej terminológie.

Pletiarske termíny sa najčastejšie tvorili tak, že k známym českým výrazom sa ustaľovali slovenské paralely. Tento spôsob bol výhodný tam, kde neboli pochybnosti o významovej a slovotvornej štruktúre preberaných slov. Proti českým termínom *pletař, pletařský průmysl, pletařský obor, jehla, osnovní pletenina, punčocha, svetr, stávek, lůžko, vzorovací zařízení, klika, sražení, odhazování, vazba, přize, cívka* sú slovenské názvy *pletiar* (predtým „pletár"), *pletiarsky priemysel, pletiarsky odbor, ihla, osnovná pletenina, pančucha, sveter, stávok, lôžko, vzorovacie zariadenie, kľuka, zrazenie, odhadzovanie, väzba,*

[2] J. Bělič, *Za upevňování kontaktu mezi češtinou a slovenštinou na poli terminologie*, ČSTČ 1, 1962, 1–3.

priadza, cievka. Z uvedených názvov sa pritom celkom prispôsobili slovenskému hláskosloviu tie slová, ktoré sa používajú aj v iných odboroch alebo majú celonárodnú platnosť, napr. *jehla — ihla, klika — kľuka, lůžko — lôžko* ap. Pri preberaní typických pletiarskych termínov bolo i tu kolísanie. Slovenskí pletiari používali určitý čas napríklad slová *punčocha, odhoz* a až neskôr si osvojili tvary *pančucha, odhadzovanie,* i keď slovo *pančucha* bolo známe v tejto podobe už predtým. Podobne slovo *pletař* dostalo najprv podobu „pletár". Pri tvorení očiek sa nite formujú do tvaru slučiek, ktoré sa v češtine nazývajú *kličky* a *smyčky.* Keďže názov *klika* sa previedol ako *kľuka,* analogicky sa z kličky urobila *kľučka, smyčka* ostala smyčkou. Termín *kľučka* bol nevhodný a neskôr sa nahradil termínom *slučka.* Podľa spôsobu tvorenia na stroji sú dnes názvy *otvorená slučka* (čes. *klička)* a *zatvorená slučka* (čes. *smyčka).* Termín *valec* (zariadenie, na ktoré sa navíja osnova alebo úplet) sa prevzal z českého *osnovní (osnovný) vál* a *zbožový vál* bez zmeny. Teraz sa používa v zhode s tkáčskou terminológiou pomenovanie *osnovný návoj* a obdobne *pleteninový návoj.*

Čeština vplývala na slovenskú pletiarsku terminológiu tak silno, že sa niekedy zmenil i rod podstatných mien. Väzobný postup, ktorým sa docieli uľahčené oddeľovanie jednotlivých kusov pletenín, nazýva sa česky *odparovací řada,* čo sa do slovenčiny prevzalo ako „odparovacia rada". Až v ostatnom čase sa používa pomenovanie *páratelný rad,* slangove *odparovačka.* V iných prípadoch, kde sa v češtine vyskytuje slovo *řada* (napr. *řada jehel, řada platin),* je v slovenčine substantívum *rad* v mužskom rode *(rad ihiel, rad platín).* Pri pomenovaní očiek radených v pletenine vedľa seba je v obidvoch jazykoch zhoda v rode určovaných substantív *(řádek oček — riadok očiek).*

Už sme uviedli príklady na nevhodnú mechanickú úpravu českých slov, pri ktorých šlo o iný význam v češtine ako v slovenčine *(zbožie, zbožový vál).* K tomu treba dodať, že niekedy sa preberali české termíny i v takých prípadoch, kde ich možno nahradiť slovenskými slovami. Pri výrobe výplnkových pletenín vyskytuje sa v češtine výraz *kartáčové kolečko.* V slovenčine sa istý čas používal v podobe „kartáčové koliesko", hoci máme spisovný výraz *kefa.* Náležitý termín je *kefové koliesko.* V oblasti vzorovania pri výrobe záťažných obojlícnych vzorových pletenín sa v češtine používal názov *copánkové vzory.* Dnes sa v slovenčine volajú tieto vzory vrkočové, lebo proti českému

slovu *copánky* máme slovenské slovo *vrkoče*. Roztok pri úprave pletenín označoval sa najprv českým výrazom *lázeň*, až neskôr sa začal používať slovenský termín *kúpeľ*. Pracovník, ktorý farbí úplety, nazýval sa „barviar" namiesto správneho *farbiar*. Debny, do ktorých sa balili výrobky alebo priadza, donedávna sa nazývali bednami miesto debny a pod.

Okrem spomínaných slov vyskytli sa pri preberaní termínov z češtiny aj také výrazy, ktoré nebolo možné upraviť do slovenskej hláskoslovnej podoby, ani jednoducho preložiť. Pružina, ktorá pri obracaní saní napína niť na plochom pletiarskom stroji, nazýva sa česky *hlídač nitě* alebo jednoducho *hlídač*. K českému výrazu *prohlídka* máme slovenský názov *prehliadka*, ale *hlídač* sa nedá upraviť do tvaru „hliadač", tým menej do tvaru „hľadač", lebo tu nejde o hľadanie, ale o pozorovanie, kontrolu. V češtine sa termínom *hlídač* označuje síce v danom prípade pracovný nástroj, ale bežne znamená toto slovo osobu vykonávajúcu činnosť, napríklad *noční hlídač*. Tento termín nemožno prekladať do slovenčiny činiteľským podstatným menom *strážca* alebo *strážnik*, pretože týmito podstatnými menami sa v slovenčine pomenúvajú len osoby. Zvolili sa priliehavé názvy *napínač* a *pružina*, ktoré však nemajú takú jednoznačnosť a presnosť ako české termíny. V poslednom čase sa začal pre pomenovanie tejto pružiny používať termín *švihadlo*, pričom sa vychádza z činnosti (švihania), ktorú pružina pri práci po každom upletenom riadku koná. Možno povedať, že nový termín lepšie vyhovuje z hľadiska jednoznačnosti, lebo pružín býva na strojoch viac, zatiaľ čo švihadlá sa používajú len na napínanie nití a nie na všetkých strojoch. Na mechanických strojoch mala pružina nielen úlohu napínať niť, ale i kontrolovať ju, takže český termín *hlídač* vystihoval jednu z týchto funkcií pružiny, t. j. napínanie nite. Termín *švihadlo* na prvý pohľad neobsahuje ani jeden zo znakov predchádzajúcich názvov, ale kto pozná mechanizmus napínania nite a zastavovania stroja, vie, že švihaním (t. j. činnosťou švihadla) sa dobre vystihne napínanie nite a zastavenie stroja, ak je švihadlo súčasne časťou kontrolného mechanizmu.

Vážnym problémom súčasnej slovenskej pletiarskej terminológie je nájsť priliehavý názov pre český termín *stávek*, ktorý sa doteraz slovensky nazýval *stávok*. Táto podoba vznikla hláskoslovnou úpravou českého slova *stávek*. *Stávok* je spoločný názov pre všetky pletiarske stroje, ktoré majú háčikové ihly. Všetky stroje, na ktorých sa dajú vyrábať pleteniny, nazývajú sa spoločným termínom *pletiarske stroje* a delia sa

podľa druhu vyrábaných pletenín na záťažné a osnovné, podľa počtu ihlových lôžok na jednolôžkové a dvojlôžkové. Lenže záťažné i osnovné stroje, jednolôžkové i dvojlôžkové môžu mať háčikové alebo jazýčkové ihly a tu prichádza delenie na stávky a pletacie stroje. V poslednom čase sa však vyvinuli i vysokovýkonné stroje s rúrkovými ihlami. Ako vidno, stroje v pletiarstve možno deliť z niekoľkých hľadísk. Delenie na stávky a pletacie stroje je len jedným z nich, ale treba hneď povedať, že ide o dôležité delenie.

Ak sa na túto otázku dívame z historického hľadiska, treba uviesť, že prvý pletiarsky stroj bol stroj s háčikovými ihlami (vznikol r. 1859). Keďže jazýčkovú ihlu vynašiel Angličan Towsend až r. 1858, všetky stroje, ktoré dovtedy pracovali, boli vlastne stávky. Patrilo sem niekoľko typov francúzskych stávkov, Pagetov stávok, Cottonov stávok, osnovné stávky a pôvodný ručný stávok, ktorý bol neskôr zmechanizovaný.

Prvé pletiarske stroje mali háčikové ihly, preto sa pôvodne i tento odbor textilného priemyslu nazýval *stávkárstvo*. Prvé pletacie stroje, t. j. stroje s jazýčkovými ihlami, sa objavili po r. 1860. Až potom sa začalo hovoriť o pletiarstve. Nakoniec sa termín pletiarstvo stal spoločným pomenovaním pre pletiarstvo i stávkárstvo. V západných krajinách (i v Čechách), kde vznikli stroje i pletiarsky priemysel, sa tieto dva termíny odlišovali. České termíny *stávkářství* a *pletařství* majú pendanty v nemčine *Wirkerei und Strickerei*, v angličtine *knitting and hosiery* a vo francúzštine *bonneterie et tricotage*. Stroj s háčikovými ihlami sa nazýva česky *stávkařský stroj* i *stávek*, nemecky *Wirkmaschine* i *Stuhl*, anglicky *knitting frame, frame* i *loom* a francúzsky *machine de bonnetrie* i *métier*. Stroj s jazýčkovými ihlami sa volá česky *pletací stroj*, nemecky *Strickmaschine*, anglicky *knitting machine, knitter* a francúzsky *machine à tricoter, tricoteuse*. Podobne sa rozlišujú i činiteľské mená vo všetkých týchto jazykoch. Pletiar je česky *pletař*, nemecky *Stricker*, ale pletiar, ktorý pracuje na stávkoch, sa volá česky *pletař na stávku (stávkař)*, nemecky *Wirker* atď. Nosnosť termínu *stávek* je v češtine doložená množstvom pomenovaní, ktorých je práve toľko ako názvov odvodených od slov *pletení, pletař*, napríklad *stávkařský závod, stávkové zboží, stávkové očko, stávkový řádek, stávkařský mistr* a pod. V Nemecku zasa i na pletiarskych školách sa rozlišuje špecializácia pletiarska a stávkárska. Na Slovensko sa dostalo strojové pletiarstvo v čase, keď sa značne rozšírili pletiarske stroje s jazýčkovými ihlami. Vtedy sa už i v Čechách vytvorili paralelne

k stávkárskym názvom pletiarske názvy a s prevahou pletacích strojov začali prevládať. Tak sa pôvodné termíny objavili v staršom pomenovaní podnikov, napríklad *Trikota — stávkárske závody vo Vrbovom.* Aj pleteniny sa delili na pletený tovar a stávkový tovar a takéto nápisy bolo možno vidieť i na označení obchodov, kde sa predávali pletené výrobky. Dnes sa už všetky závody volajú pletiarske závody, a to bez ohľadu na stroje, ktoré sa pri výrobe používajú. Nie je potrebné rozdeľovať pleteniny na pletený a stávkový tovar, ako o tom správne píše V. Uhlár.[3] Pri porovnaní dvoch pletenín sa nedá zistiť, ktorá z nich bola vyrobená na stroji s háčikovými ihlami a ktorá na stroji s jazýčkovými ihlami, pravda, ak ide o rovnaké druhy pletenín zhotovených za rovnakých výrobných podmienok, t. j. na strojoch rovnakej jemnosti, z materiálu rovnakej hrúbky atď. Vyskytujú sa síce určité druhy väzieb, ktoré sa obyčajne zhotovujú len na niektorých typoch strojov, ale základom všetkých pletenín sú očká, ktoré sú rovnaké vo všetkých pleteninách, preto úplne stačí termín *pletenina, pletený výrobok.*

Ostáva tu však otázka, ako pomenovať samotné stávky, lebo v poslednom čase sa objavil názor, že termín *stávok* by sa mal nahradiť termínom *krosienka.* V slovenskej pletiarskej literatúre sa používal doteraz názov *stávok,* termín *krosienka* sa použil len na pomenovanie najstaršieho typu pletiarskeho stroja (ručné záťažné krosienka). Najnovšie sa nepoužíva ani jeden z týchto výrazov, ale siaha sa k viacslovným pomenovaniam, napr. *osnovný pletiarsky stroj s háčikovými ihlami, francúzsky okrúhly pletiarsky stroj s háčikovými ihlami* a pod. I keď sa vyslovil názor, že termín *stávok* treba nahradiť slovom *krosienka,* slovo *krosienka* sa nepoužíva. Myšlienka pomenovať stroj krosienkami vznikla analógiou podľa termínu *krosná* v tkáčstve, pričom sa poukazovalo na odvodenie českého pletiarskeho termínu *stávek* od tkáčskeho termínu *stav.* Tvrdilo sa, že stav na výrobu tkaniny je veľký stroj a stávok na výrobu pleteniny je menší stroj, pričom sa poukazovalo na rovnaký pracovný postup. Tento nesprávny názor treba opraviť v tom, že pracovný postup pri tkaní a pletení nie je vôbec rovnaký. Medzi tkaním a pletením je zásadný rozdiel v pracovnom postupe i v hotovej väzbe. Tkanina vzniká z dvoch sústav nití, pletenina len z jednej. Základom pletiarskych stro-

[3] V. Uhlár, *K niektorým otázkam slovenskej textilnej terminológie,* ČSTČ 1, 1962, 52.

jov sú ihly, tkáčske stroje ihly nemajú atď. Nemožno teda považovať pletiarsky stroj za malý tkáčsky stroj, lebo tu ide nie o kvantitatívny, ale o kvalitatívny rozdiel. Je pravda, že zo slovenského ľudového textilu poznáme termín *krosienka,* ba čo viac, o krosienkach sa hovorí v spojitosti s pletením. Na krosienkach (v podstate išlo o drevené rámy, a nie o stroje) sa tkalo, a nie plietlo. Termín *krosienka,* ktorým sa v ľudovom textile pomenúval nástroj na výrobu pásov, tkaníc a čepcov, bol v ľudovom textile správny preto, lebo tu ozaj šlo o malé tkáčske krosná, na ktorých sa vyrábali z malej osnovy malé tkaniny atď. Pri hľadaní správneho odborného termínu sa nemožno opierať o ľudový názov *krosienka,* lebo krosienka neboli pletiarskym zariadením.

Vráťme sa ešte k českému termínu *stávek,* lebo pri úvahe o použití názvu *krosienka* sa vychádzalo z českej zdrobneniny *stávek* (od podstatného mena *stav).* Tu je viac možností. Niektorí pracovníci Výskumného ústavu pletiarskeho v Brne sa odvolávajú na ľudovú etymológiu a sú toho názoru, že termín *stávek* nevznikol z podstatného mena *stav,* ale zo slovesa *stávkovať.* Anglickí pletiari údajne patrili medzi proletariát s najhoršími sociálnymi podmienkami, často štrajkovali (česky *stávkovali*), a preto sa stroje označili ako stávky. Táto motivácia nie je hodnoverne doložená, dáva však podnet na zamyslenie, či sa aj termín *stávek* mohol odvodiť od slova *stav.* Krosná, česky stav, sa volajú nemecky *Webstuhl,* anglicky *loom,* francúzsky *métier,* zatiaľ čo pre pletiarsky stroj s háčikovými ihlami sú v týchto jazykoch viaceré názvy. Pritom slovo *Stuhl* sa využíva v nemčine nielen na pomenovanie tkáčskeho a pletiarskeho stroja *(Webstuhl, Stuhl),* ale i na pomenovanie moletovej stolice *(Molletenstuhl)* a pod. Francúzske slovo *métier* označuje nielen tkáčske a pletiarske stroje, ale sa vyskytuje i v názvoch *métier (dopriadací stroj), métier continu à anneau (prstencový dopriadací stroj), métier à rétordre (zosúkavací stroj), métier à modeler (moletová stolica), métier à broderie plat (prístroj na plochý steh)* atď. Podobné príklady možno nájsť i v angličtine. Pritom proti českému termínu *stávek* sa používajú nielen termíny *Stuhl* (nem.), *métier* (franc.), ale aj termíny *Wirkmaschine* a *machine de bonneterie.* Z porovnania vidno, že v týchto jazykoch sa nepoužíva zdrobnenina od základného slova, ale ide o vytvorenie rôznych názvov pre mnohé textilné stroje, odvodených od jedného základného slova. Zaujímavé je tiež porovnať názvy činností. V nemčine sa tkanie nazýva *Weben,* pletenie *Stricken* a pletenie

na stávku *Wirken*. Od slovesa *wirken* sa tvorili v nemčine i názvy pletiarskych strojov *(Wirkmaschine)*. Núka sa preto otázka, či sa v českej terminológii postupovalo pri tvorení názvu *stávek* od podstatného mena správne a či sa nemal tvoriť názov od slovesa.

Iste by bolo žiadúce hlbšie sa zamyslieť nad pôvodom slov v uvedených jazykoch, a tak hodnotiť i slovenské termíny *stávok, krosienka,* lebo viacslovné pomenovania niektorých strojov nezodpovedajú praktickým požiadavkám.

V praxi má delenie strojov podľa použitých ihiel svoje opodstatnenie. Na všetkých pletiarskych strojoch sa tvoria očká, výsledok pletenia je teda rovnaký, avšak pri tvorení očiek sú určité rozdiely. Porovnajme niekoľko spôsobov vypracovania riadkov na rôznych strojoch. Na záťažnom stroji s háčikovými ihlami, napríklad na francúzskom stroji (stávku), sú pri vypracúvaní riadka tieto fázy: kladenie nite, zaťahovanie slučiek, predťahovanie slučiek, lisovanie ihiel, nanášanie starých očiek, odhadzovanie starých očiek a uzavieranie nového riadka. Na osnovnom stroji s háčikovými ihlami (stávku) sú tieto fázy: kladenie nite, predťahovanie slučiek, lisovanie ihiel, nanášanie starých očiek, odhadzovanie starých očiek a uzavieranie nového riadka. Z porovnania obidvoch postupov vidno, že práca je tu rovnaká okrem zaťahovania, ktoré sa na osnovných strojoch rieši pri odhadzovaní. Pri vypracovaní riadka na strojoch s jazýčkovými ihlami (pletacie stroje) je pracovný postup iný. Na plochom pletacom stroji je takýto pracovný postup: zdvih ihly, uzavieranie starého riadka, kladenie nite, nanášanie starých očiek, odhadzovanie starých očiek a zaťahovanie nových očiek. Na osnovnom rašlovom stroji, ktorý má jazýčkové ihly, nasledujú jednotlivé fázy v tomto poradí: zdvih ihly, uzavieranie starého riadka, kladenie nite, nanášanie starých očiek a odhadzovanie starých očiek. Porovnaním obidvoch pracovných postupov možno opäť zistiť zhodu pri vypracovaní riadka na strojoch s jazýčkovými ihlami okrem zaťahovania, ktoré je na rašli spojené opäť s odhadzovaním. Keď však porovnáme pracovný postup tvorenia očiek na strojoch s jazýčkovými ihlami s pracovným postupom tvorenia očiek na strojoch s háčikovými ihlami, zistíme, že tu ide o niekoľko rozdielov. Okrem iného poradia pracovných fáz, ktoré vyplýva z použitia ihiel rôzneho tvaru, podstatný rozdiel je v tom, že na jazýčkových ihlách sa neuskutočňuje predťahovanie a lisovanie. Stroje s jazýčkovými ihlami nemajú lis, ktorý je na strojoch s háčikovými ihlami základnou časťou stroja.

Termíny *stávok* a *pletací stroj* znamenajú tak pre každého pletiara pojmy, ktoré súvisia s predstavou rôznych ihiel, rôznych pracovných postupov pri tvorení očiek, rozdielnej konštrukcie strojov atď.

Súčasná situácia s termínmi *stávok — krosienka* dá sa vyjadriť konštatovaním, že termín *stávok* sa zavrhuje a termín *krosienka* sa neujal. Pracovníci v závodoch používajú starý termín i slová z neho odvodené (*stávkáreň* — označenie dielne v rámci jedného závodu, *stávková ihla* a podobne). V odbornej literatúre, kde sa obišli obidva termíny, používajú sa viacslovné názvy, s ktorými sa tiež nemožno uspokojiť. Napríklad pre francúzsky stávok máme teraz pomenovanie francúzsky okrúhly pletiarsky stroj s háčikovými ihlami.

Termín *stávok* má zatiaľ výhodu v tom, že je nosný, jednoznačný a presný a jeho ustálenosť sa traduje od vzniku strojového pletiarstva na Slovensku. Je spoločný pre Čechov a Slovákov a ťažkosti s jeho nahradením sú i pri prekladaní cudzojazyčnej pletiarskej literatúry. Vo vyučovaní na odborných pletiarskych školách umožňuje ľahkú orientáciu žiakov pri rozdelení pletiarskych strojov a opise ich funkcií. Na druhej strane je to predsa len pletiarsky stroj, na ktorom sa pletie, a nie stávkuje.

Táto otázka je skomplikovaná ešte vynálezom rúrkovej ihly, s čím súvisí konštrukcia nových strojov. Tradičným delením strojov na stávky a pletacie stroje nezahrnujú sa stroje s rúrkovými ihlami do žiadnej skupiny. S týmito strojmi sa bude musieť vážne počítať, lebo sú vysokovýkonné, takže majú v budúcnosti sľubné uplatnenie. I československý preplietací stroj Arachné má rúrkové ihly. (Nazýva sa preplietací stroj Arachné alebo jednoducho Arachné.) Iné osnovné stroje tohto druhu sa však označujú ako stávky, napríklad stávok FNF (najvýkonnejší pletiarsky stroj), i keď stroj nemá háčikové, ale rúrkové ihly.

Vzhľadom na všetky tieto okolnosti mali by sa novšie pletiarske stroje nazývať podľa typov (Arachné, FNF, Vanit a pod.) a tie stroje, pre ktoré sú v odbornej literatúre viacslovné názvy, mohli by sa volať jednoduchšie, lebo pri viacslovných pomenovaniach zhodný prívlastok dostatočne určuje, o aký stroj ide. V súčasnosti nemáme v pletiarskom priemysle francúzsky stávok (francúzsky pletiarsky stroj s háčikovými ihlami) i francúzsky pletací stroj, ani kotónový stávok a kotónový pletací stroj, ale len stroje s háčikovými ihlami. Tieto stroje by sa mohli nazývať *francúzsky stroj, kotónový stroj,*

anglický stroj a podobne. V oblasti osnovných strojov, kde delíme stroje na stávky a rašle, stačil by termín *osnovný stroj* a *rašel.*

Týmto spôsobom by sa vyriešilo pomenovanie konkrétnych druhov strojov, zatiaľ čo termín *stávok* by ostal diskutabilný. Takto sa postupuje i pri názvoch strojov v ruštine, kde sú pre pomenovanie strojov termíny *mašina, stanok.* V ruštine sa názvy pletiarskych strojov nerozlišujú podľa ihiel. Ekvivalentom termínu *anglický stávok* je v ruštine *anglijskij vjazaľnyj stanok,* pre *koníčkový stávok* sa v ruštine používa pomenovanie *koňkovyj stanok,* ale *kotónový stávok* sa nazýva *kotonnaja mašina* a *francúzsky stávok — maleznaja mašina.* Podobne sa termín *mašina* používa v ruštine i pri názvoch strojov s jazýčkovými ihlami. Pletací stroj sa nazýva *vjazaľnaja mašina,* okrúhly pančuchový stroj *krugločuločnaja mašina* a všeobecný termín *pletiarsky stroj* sa vyjadruje v ruštine názvom *trikotažnaja mašina.*

Po dôkladnom uvážení vyrieši sa iste i tento terminologický problém a nájde sa vhodné pomenovanie pre jednotlivé druhy pletiarskych strojov i v slovenčine.

V strojovom pletiarstve sú rôzne časti strojov, ktoré sa začali v poslednom čase nazývať rôzne, ako to vidno z porovnania viacerých publikácií vydaných v slovenčine. Pre mechanizmus, ktorým sa kladie niť na ihly, ustálilo sa v minulosti pomenovanie *vodič nite.* V učebnici Väzby pletenín pre I. ročník stredných priemyselných škôl textilných sa uvádza výraz *vodidlo,* ktorý je v tomto prípade nevhodný. Príponu *-dlo* majú v slovenčine podstatné mená označujúce nástroj, napríklad *písadlo, strúhadlo, ťahadlo* a iné. V našom prípade vodič nie je jednoduchý nástroj, pozostáva z viacerých častí a na plochom pletiarskom stroji patrí k základným mechanizmom stroja. Skladá sa z troch častí: z orieška, ramena a z vodičových saní. Prípona *-č* sa považuje v dnešnom jazyku za produktívnu a tvoria sa ňou nielen názvy nástrojov *(skrutkovač, ladič, vypínač),* ale aj názvy prostriedkov. Sem patrí i podstatné meno *vodič*[4] ako názov prostriedku na kladenie nití v pletiarstve. Ak uvážime, že vodič, ktorý nie je jednoduchým nástrojom, má produktívnu príponu *-č,* a prihliadneme na ustálenosť termínu v pletiarstve, dôjdeme k záveru, že tento názov netreba nahrádzať slovom *vodidlo.*

Veľa nepresností spôsobil i názov zaťahovač, ktorým sa má

[4] J. Horecký, *Slovotvorná sústava slovenčiny,* Bratislava 1959, 121.

nahradiť termín *sťahovač*.[5] Tento termín slúži na pomenovanie základnej časti zámkov pletacích strojov, ktorá sťahuje ihly zhora dole. Názov je utvorený od nedokonavého slovesa *sťahovať* produktívnou príponou *-č*. Pri tvorení nového termínu *zaťahovač* sa vychádzalo z nedokonavého slovesa *zaťahovať* a podstatné meno sa utvorilo tou istou produktívnou príponou *-č*. Z gramatického hľadiska sú tvorené obidva termíny rovnako. Ich správnosť možno preto lepšie posudzovať z funkčného hľadiska, t. j. podľa činnosti, ktorú súčiastka vykonáva.

Zámky plochého pletacieho stroja sa skladajú z troch oceľových platničiek, a to z jedného zdvíhača a z dvoch sťahovačov. Platnička, ktorá ihly zdvíha, nazýva sa *zdvíhač*. Platničky, ktoré ihly sťahujú, majú sa preto nazývať *sťahovače*, ako to vyplýva z funkcie príslušnej platničky. Pri takomto pomenovaní zámkov možno hovoriť o významovej priezračnosti termínov. Termín *sťahovač* je u nás ustálený od začiatku strojového pletiarstva. Daná súčiastka sa ním označuje presne a jednoznačne. Ak nahradíme tento termín názvom *zaťahovač*, vnesieme do opisu základnej funkcie sťahovača nejasnosť. Takto nesprávne sa postupovalo pri preklade českej učebnice Technológia pletiarstva I, kde sa všetky činnosti, pri ktorých šli ihly zhora dole, pomenovali zaťahovaním namiesto správneho výrazu *sťahovanie* a podobne termín *sťahovač* sa všade nahradil názvom *zaťahovač*. Zámky sa opisujú v tejto učebnici takto: „Zámky dávajú ihlám pohyb. V podstate sú to oceľové platničky trojuholníkového tvaru. Podľa svojej funkcie sa aj nazývajú; zámok, ktorý zdvíha ihly, nazýva sa zdvíhač, zámok, ktorý zaťahuje ihly, nazýva sa zaťahovač."[6] Z uvedenej formulácie sa dá usúdiť, že koniec tejto vety má vyjadrovať opak zdvíhania, t. j. sťahovanie. Z toho potom vyplýva termín *sťahovač*. Tu vzniká otázka, prečo sa začal používať názov *zaťahovač* oproti pôvodnému termínu *sťahovač*.

Pri tvorení riadka klesajú ihly dole a z podávanej nite si vyťahujú potrebnú dĺžku na vypracovanie očiek. Činnosť, pri ktorej si ihly vyťahujú niť, nazýva sa zaťahovaním. Klesanie ihiel spôsobujú sťahovače, prostredníctvom ktorých ihly zaťa-

[5] SVTL v Bratislave vydalo v r. 1962–63 štyri základné učebnice pre stredné priemyselné školy textilné – pletiarsky odbor. Ide o publikácie *Technológia pletiarstva I, II* a *Väzby pletenín I, II*. V učebnici *Väzby pletenín I* sa používajú obidva termíny, v II. diele termín *sťahovač*, v *Technológii I, II* termín *zaťahovač*.

[6] J. Matásek, *Technológia pletiarstva I*, Bratislava 1962, 189.

hujú očká. Z opisu tejto činnosti vidno, že zaťahovanie nite čiže formovanie nite do tvaru očiek, vykonávajú ihly, a nie sťahovače. Sťahovače však nútia ihly k tejto činnosti, lebo ich tlačia dole, sťahujú. Základná funkcia sťahovača je stiahnutie ihiel, a nie ich zatiahnutie. Ihly sa nedajú formovať do tvaru slučiek, zaťahovať, lebo sú z oceľového drôtu. Formovať sa dá len niť, z ktorej vznikajú očká.

Ešte výraznejšie sa ukáže nesprávnosť tohto názvu, keď skúmame činnosť sťahovača pri vzorovaní, kde sa netvoria na ihlách očká. V takýchto prípadoch nedôjde k zaťahovaniu očiek, ale len k sťahovaniu ihiel alebo ihlových pier. Tu názov *zaťahovač* nemá ozaj opodstatnenie. Za príklad môže slúžiť vzorovanie pri výrobe plyšu, žakarových nopových vzorov ap. Poznáme žakarový stroj československej konštrukcie, na ktorom je žakarový zámok so samostatným zámkom pre ihlové perá. Ihlové perá sa ovládajú zdvíhačom a sťahovačom, posúvajú ihly do pracovnej polohy, ale s niťou vôbec neprichádzajú do styku. Keďže nezaťahujú očká, nemôžu byť ovládané zaťahovačom, ale sťahovačom. Z príkladu vidno, že ak má byť termín na označenie súčiastky, ktorá sťahuje ihly, jednoznačný, presný a významovo priezračný, treba túto súčiastku pomenovať názvom *sťahovač*. Český termín je tiež *stahovač*, nie *zatahovač*.

Na pletiarskych strojoch je rad mechanizmov, ktoré umožňujú zamieňať jeden vzorovací prostriedok za druhý tak, že po určitom čase sa vystriedajú opäť navzájom obidva prostriedky v činnosti. Takéto mechanizmy nazývame dvojslovným pomenovaním *zámenné mechanizmy*. V odbornej literatúre sa stretávame i s názvom *výmenné mechanizmy*.

Sloveso *zamieňať* sa tu chápe ako činnosť, ktorá sa opakuje. Napríklad pri výrobe žakarových vzorov zamieňame vodiče tak, že v prvom riadku pracuje prvý vodič, v druhom druhý a v treťom tretí vodič. Vo štvrtom riadku opäť začne pracovať prvý vodič, ktorý sme zamenili za tretí atď. Keby sme túto činnosť pomenovali *výmenná činnosť*, znamenalo by to, že vzorovací prostriedok sa vyradí z činnosti bez možnosti opätovného zaradenia do práce. Poznáme i výmenu, napríklad výmenu poškodenej ihly. V tomto prípade chybnú ihlu vymeníme za dobrú a poškodená ihla sa už do stroja nedostane.

Pletiarstvo je najmladší odbor textilného priemyslu a pletiarska terminológia je u nás na začiatku svojho vývinu. Pri tvorení nových termínov treba dbať na to, aby boli správne z jazykového i terminologického hľadiska.

LATINSKÁ TERMINOLÓGIA V PRÍRODNÝCH VEDÁCH

Cl. F. Werner v článku *Die Fachausdrücke in den Naturwissenschaften und der Medizin als fachliches und sprachliches Problem* (Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig, 12. Jahrgang, 1963) píše o jazykovedných zásadách pre tvorbu latinských názvov v prírodných vedách.

Predovšetkým zdôrazňuje, že klasickí filológovia často nepočítajú do oblasti svojho výskumu prírodovedecké a lekárske termíny gréckeho a latinského pôvodu. Tzv. „kuchynskú latinčinu" botanikov a zoológov podceňujú, ba označujú ju za „grécizované esperanto" (napr. Dornseiff 1950) a tvrdia, že terminológie a nomenklatúry prírodovedeckých a lekárskych odborov nemôžu byť predmetom ich výskumu.

Aj mnohí odborníci v zoologickej a botanickej taxonómii podceňujú starostlivosť o jazykovú čistotu a správnosť a vzťah medzi vecou a označením chápu len formálne. Je však potrebné odborné termíny a názvy skúmať i v jazykovede. Je jasné, že spôsob označovania závisí od povahy označovaných predmetov. Diferencovanosťou a špecializáciou jednotlivých odborov sa vytvorili aj rôzne terminologické zvyklosti. Ale odďaľovanie sa v jednotlivých odboroch nie je správne, naopak, je potrebné, aby sa zjednocovali názvy pre rovnaké veci, napr. vnútorné orgány zvierat v zoológii a v anatómii človeka.

V článku sa hovorí najmä o zvláštnostiach zoologickej a botanickej nomenklatúry. Pôvodne stačil na označenie zvierat alebo rastlín jednoslovný názov (napr. *apis, canis, leo, acer, tilia, viola*). Neskôr sa však ukázalo, že je potrebné rozlíšiť jednotlivé druhy, preto sa prikročilo k vytváraniu viacslovných názvov, ktoré by jednotlivé druhy od seba odlíšili. Už v 18. stor. Linné vytvoril nomenklatúru tak, že k pôvodnému názvu pridal druhový znak. Jednotlivé rody vytvoril v zoológii pomocou sufixu *-idae* a v botanike *-aceae*. Názvy zvierat aj rastlín vytvárali jednotliví autori samostatne, a tak sa stalo, že mnohé z nich označovali tú istú rastlinu alebo zviera, alebo opačne, vznikol rovnaký názov pre rôzne rastliny alebo zvieratá. Mnohí bádatelia sa usilovali nomenklatúru zjednotiť na viacerých kongresoch (Paríž 1889, Moskva 1892, Berlín 1905), ba dokonca koncom 19. a začiatkom 20. stor. ozývali sa hlasy po vytvorení nomenklatúry v spoločnom jazyku (esperanto, ido).

Pretože nomenklatúra stojí v službách taxonómie, malo by stačiť, aby sa upravila medzinárodná platnosť názvov a ich použitie pri nových popisoch a zmenách čeľadí. Nomenklatorické pravidlá majú určité predpisy

a odporúčania o jazykovom charaktere pri vytváraní nových názvov. Na jednej strane sa usilujú zachovať latinskú jazykovú formu, na druhej strane zapierajú tradíciu s odôvodnením, že len nezávislý názov môže splniť cieľ „dorozumievacieho prostriedku". Jazykové chyby vzniknuté v minulosti nedali sa ľahko odstrániť. Bolo by veľmi potrebné, aby odborníci povinne odôvodňovali výber a tvorbu nových názvov. Pretože pravidlá túto požiadavku nekladú ako povinnosť, len ako dobrú radu, ešte stále sa tvoria a publikujú jazykovo nesprávne a nevhodné názvy.

Materiál, z ktorého sa tvoria termíny, je rôzneho pôvodu a v rôznych jazykoch. Veľkú úlohu zohrávajú aj mená osôb, hlavne vedcov z príslušných odborov. Slúžia napr. na pomenovanie fyzikálnych jednotiek *(ampér, volt, watt)*, minerálov *(dolomit, agricolit)*, v biológii názvy rastlín *(darwinia, lamarckia, forsythia)*. Takto je v názve jasne viditeľná súvislosť s tým, podľa čoho je utvorený. Mnohí odborníci použili mená svojich blízkych na označenie druhových názvov rastlín, zvierat podľa medzinárodne platných pravidiel musia tieto názvy zostať v nomenklatúre ako všeobecne platné. V mnohých prípadoch však môže dôjsť k nedorozumeniu, ak odborník nepozná pôvod názvu (napr. *Bunonema tuerkorum* je pomenovaná podľa pána Türka, nie — ako by sa mnohí domnievali — podľa pôvodu z Turecka).

Aby sa vyhlo rôznym chybám pri tvorbe nomenklatúr, je potrebný názor a spolupráca všetkých vedcov všetkých odborov. Názor a spolupráca neznamená len zachovávanie nomenklatorických predpisov, ale vyžaduje jazykovú tvorbu najmenej v rozsahu, ktorý je zahrnutý v celej terminológii. Ukazuje sa potreba, ba kladie sa požiadavka, aby sa všetci vedci vyjadrovali jasne, jednoznačne a zrozumiteľne. Preto sa vyvíja úsilie o vytvorenie jednoznačnej, stálej a medzinárodne platnej terminológie. Pravda, táto jednoznačnosť a s ňou aj použitie pomenovaní závisí od stupňa poznania. Najľahšie ju možno dosiahnuť v anorganických vedách a v organických vedách sa dá najlepšie aplikovať pri tých objektoch, ktoré sa názvami dajú pomenovať, napr. orgány, znaky, druhy, rody. Nomenklatúra zoológie a botaniky nie je výnimkou, ale iba čiastkovou oblasťou terminológie v službe taxonómie (systému).

Terminológie prírodných vied a lekárskych odborov sa v priebehu času rozdelili a diferencovali na jednotlivé disciplíny. Dlho sa používala len latinčina ako reč vedcov, postupne sa začali používať aj národné jazyky, ktoré museli prevziať v mnohých prípadoch názvy z latinčiny, pretože nemali vo svojom národnom jazyku potrebný ekvivalent. Dokiaľ sa nedorozumievame pomocou formuliek a čísiel, ale pomocou slov, sme viazaní viac alebo menej formou a obsahom slov. Nezadržiteľný pokrok vedy však vyžaduje, aby sa odborné názvy prispôsobili predmetom a aby sa účelne normovali.

Vedecká terminológia v prírodných vedách nie je klasická latinčina,

ani novodobá latinčina, nie je ani s gréčtinou alebo iným antickým jazykovým systémom identická. Má svoju osobitnú kvalitu a vlastné pravidlá tvorenia. Terminológia je ako jazykový systém aj predmetom vedeckého výskumu. Praktická cena terminológie ako náuky o odborných výrazoch by bola ďalekosiahla. Vedecké vysvetlenie odborných výrazov môže predovšetkým prehĺbiť a uľahčiť štúdium na školách, lebo slovom možno vec urobiť pochopiteľnejšou. Je známe, že mnohé cudzie slová pochádzajúce z latinčiny, gréčtiny a moderných jazykov našli súčasne s vedou a technikou cestu do jazykov iných národov.

Celok prírodovedných odborných názvov je zviazaný súvislosťou vecí a spoločným jazykovým základom (latinčina a gréčtina). V anatómii, botanike a zoológii vznikli v dôsledku zvyšujúcej sa diferenciácie názvov spojenia slov, ktoré boli veľmi opisné. Ich nahradenie kratšími názvami bol problém, ktorý sa riešil rôzne. Kým anatómia dobre zladila jazykovú tradíciu a praktický účel, zatiaľ o botanike a zoológii sa myslelo, že nie je možné zjednotiť zdedenú grécko-latinskú slovnú zásobu s medzinárodnou stabilizáciou názvov. Podľa tejto jednostrannej tézy vytvárali mnohí autori nezmyselné názvy, ktoré veľmi škodili praxi. Dôkladná analýza odborných názvov bude mať za úlohu rešpektovať antický jazykový poklad aj jeho historické zmeny a všímať si dnešný stav terminológií ako osobitnú kvalitu.

G. Tanušková

JAROSLAV NEČAS – MILOSLAV KOPECKÝ, *SLOVENSKO-ČESKÝ A ČESKO-SLOVENSKÝ SLOVNÍK ROZDÍLNÝCH VÝRAZŮ*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1964, 514 str.

Na celoštátnej porade československých lexikografov, ktorá sa konala v dňoch 13.–16. októbra 1959, sa konštatovalo, že za celého trvania prvej republiky, ba vlastne dodnes nebol napísaný solídny česko-slovenský a slovensko-český slovník. (Pozri *Lexikografický sborník*, Bratislava 1961, s. 8.) Vyšli síce niektoré menšie slovníky, ale ani jeden z nich nezodpovedá dnešným potrebám a ani jeden z nich nie je spracovaný podľa zásad modernej lexikografie. (Porov. Fr. Frýdecký – P. Kompiš, *Příruční slovník česko-slovenský a slovensko-český*, 1919. – J. Kubín, *Slovník česko-slovenský*, Praha 1920. – P. Tvrdý, *Československý differenciálny slovník*, Trnava 1922. – K. a M. Kálal, *Slovenský slovník z literatúry aj náreči*, Banská Bystrica 1923.) Túto citeľnú medzeru sa snaží zaplniť nový *Slovensko-český a česko-slovenský slovník rozdílných výrazů*. Autori Slovníka si postavili za cieľ oboznámiť českého čitateľa s dnešným stavom spisovnej slovenčiny aspoň v krátkom, v istom zmysle výberovom slovníku.

Výber slov je daný vlastne už názvom slovníka a je vcelku dobrý. Autori vhodne vynechali cudzie slová, ktoré sú zhodné v slovenčine i v češtine, slová zastarané, archaické, zriedkavé a úzko nárečové. Kladne treba hodnotiť skutočnosť, že autori uvádzajú pomerne hojný počet expresívnych slov, pretože práve v oblasti expresív sú značné lexikálne rozdiely medzi slovenčinou a češtinou. Pri výbere slov sa autori osobitne zamerali na slová rovnakého alebo podobného hláskového zloženia, ale rozdielneho významu (*chudý — hubený*) a na slová, ktoré sa v druhom jazyku vôbec nevyskytujú (*ťava — velbloud, koště — metla, necky — koryto* ap.). Tu však nie je jasné, prečo sa také slová, ktoré sa v druhom jazyku nevyskytujú, neuvádzajú dôsledne v oboch častiach slovníka, teda i v časti slovensko-českej i v časti česko-slovenskej. Napríklad dvojice *necky — koryto, krůta — morka* sa uvádzajú v oboch častiach, kým dvojice *koště — metla, kročej — kročaj* len v časti česko-slovenskej. V slovensko-českej časti sa síce nachádza heslo *metál* (2. p. mn. č. od *metla*), ale heslo *metla* už nie. Pokladáme to za značnú nedôslednosť. Okrem toho 2. p. mn. č. od slova *metla* je i *metiel*, avšak tento tvar sa už neuvádza. Podobných prípadov je v slovníku viacej. Za zbytočné pokladáme uvádzať v takomto slovníku úzko nárečové slová, napr. *doprávať sa* (= *domlouvat se*). Na druhej strane nám zase mnohé slová v slovníku chýbajú. Uvedieme len niektoré prípady: *nezbytný — nevyhnutný; věst si — počínať si;* české *klepat* znamená po slovensky i *klebetiť* ap. Chýbajú nám tiež niektoré slovenské slová, ktoré v češtine nejestvujú, napr.: *burčiak, halušky, kopný* ap. Takéto slová mali autori slovníka zachytiť a pretože nemajú v češtine príslušné ekvivalenty, mali ich vyložiť, ako to urobili napr. pri heslách *lokša, geleta, putera* ap. V slovníku sa vyskytujú i niektoré zjavné chyby; slovo „opravňa" je nesprávne, správne je *opravovňa; bielizeň* nie je len „bílé prádlo" ale „prádlo" vôbec; *batár* nie je „bryčka", ale staromódny krytý koč; pri hesle *hôľny* sa uvádza „od hoľa", ale heslo *hoľa* v slovníku nenachádzame; uvádzajú sa slová *bárčo, bársčo,* ale už chýbajú slová *bárkto, bárskto.*

V obmedzenej miere obsahuje slovník aj odborné slová, najmä z oblasti prírodných a technických vied. V tomto smere nám v slovníku chýbajú najmä odborné názvy zo zoológie a botaniky. Ide hlavne o presné určenie, ktoré zoologické a botanické názvy sú terminologicky ustálené a ktoré sú z ľudovej reči, prípadne z nárečí.

V slovníku sa vôbec nehniezduje. Nepokladáme túto skutočnosť za nedostatok alebo chybu, ale predsa sa nazdávame, že pre istú úsporu miesta by bolo mierne hniezdovanie vhodné. Bolo by napríklad užitočné hniezdovať vzťahové prídavné mená na *-ový* k príslušným podstatným menám, napr. *baza — bazový, bielizeň — bielizňový* ap.

Gramatické údaje pokladáme za dostačujúce. Pri slovenských podstatných menách sa uvádza koncovka druhého pádu jednotného čísla a pri

českých podstatných menách sa uvádza koncovka druhého pádu množného čísla. Okrem toho sa pri slovenských podstatných menách uvádzajú tie koncovky, kde sa slovenčina líši od češtiny. Ide napr. o koncovku 6. pádu jednotného čísla podstatných mien mužského rodu, o koncovku 1. pádu množného čísla podstatných mien mužského rodu, o koncovku 2. pádu množného čísla podstatných mien ženského rodu ap. Pri prídavných menách vzoru *pekný* sa uvádza iba tvar mužského rodu, ale pri prídavných menách vzoru *cudzí* všetky tri rody. Pri slovesách sa uvádza 3. osoba jednotného a 3. osoba množného čísla, v istých prípadoch i rozkazovací spôsob a príčastie minulé trpné a pri slovesách vzoru *padnúť* i tvar minulého času. Slovesná väzba sa spravidla uvádza v tých prípadoch, kde sa v oboch jazykoch líši. Domnievame sa, že by bolo potrebné uvádzať pri slovesách i slovesný vid.

V zozname skratiek síce nachodíme značky pre štylisticky zafarbené slová, ako *hovor., kniž., zastar.* ap., zdá sa nám však, že autori slovníka pomerne zriedka charakterizujú štylisticky zafarbené slová. Pokladáme za správne, že expresívne slová sa vykladajú expresívnym ekvivalentom, napríklad *naťatý = vzatý, stříknutý*. V prípadoch, kde túto zásadu nemožno dodržať, treba heslo opatriť príslušnou štylistickou značkou, aby bolo zjavné, že nejde o neutrálne slovo. Napríklad slová typu *asentírka, bludáriť* treba rozhodne označiť štylistickou značkou *hovor.* Podobne potrebujú štylistické označenie i slová *biľag, biľagovať, dengľavý* a mnohé iné. Pri štylistickom hodnotení slov mohli sa autori slovníka pridržať hodnotenia slov v Slovníku slovenského jazyka.

Naše kritické poznámky a pripomienky nemajú za cieľ znižovať hodnotu tohto slovníka. Chceli sme iba upozorniť na chyby a nedôslednosti, ktorých sa autori vo svojej práci dopustili. Sme presvedčení, že slovník i napriek istým nedostatkom splní cieľ, ktorý autori sledovali jeho vydaním.

Štefan Michalus

L. ŽITŇAN—D. POSPÍŠILOVÁ—J. HUŇÁK, *ODBORNÝ SLOVNÍK VINOHRADNÍCKO-VINÁRSKY*, Názvoslovný zpravodaj zemědělský 1962, č. 6—7, vydal Ústav vedeckotechnických informácií MZLVH, Praha 1962.

Cieľom tohto šesťjazyčného slovníka (heslá sú v slovenčine, češtine, ruštine, francúzštine, nemčine a maďarčine) je „pomáhať vinohradníckym a vinárskym odborníkom pri štúdiu odbornej cudzojazyčnej literatúry". Preto by nebolo správne posudzovať ho kritériami terminologických slovníkov. Jednako však treba túto nepochybne záslužnú a pre vinársku prax cennú pomôcku hodnotiť aj z hľadiska lexikografického a z hľadiska koordinácie českej a slovenskej terminológie.

Z lexikografického hľadiska bolo treba predovšetkým uvážiť výber hesiel. Nezdá sa nám potrebné uvádzať napr. heslo *botanika*, ktoré sa vo všetkých jazykoch používaných v slovníku vyskytuje v rovnakej podobe (alebo tu zaváži la skutočnosť, že v nemčine sa popri podobe *Botanik* používa aj *Pflanzenkunde* a v maďarčine popri *botanika* aj *növénytan?*), ďalej napr. heslá *bór, tokajské pohorie, opatrenie na ochranu, rôzneho tvaru, nepohnojené*. Osobitne treba uvážiť zaradenie takých spojení, v ktorých je podstatné meno v nepriamych pádoch. V recenzovanom slovníku sa napr. uvádzajú tieto spojenia v podobe: *kvasinkami ošetriť, brázdu vyorať, fľašku odzátkovať, pokusom podaný dôkaz*. Bolo by azda lepšie takéto spojenia uvádzať pod neurčitkom alebo slovesným podstatným menom (*ošetriť — ošetrenie kvasinkami, vyoranie brázdy, odzátkovanie fľašky* — toto heslo v slovníku aj je), príp. pod podstatným menom v nominatíve (*dôkaz podaný pokusom*). Podobne nepokladáme za odôvodnené teoreticky ani prakticky uvádzať predložkové spojenia typu *v plnom raste, na koloch, nad pôdou, na svahu* podľa predložiek. Pravda, keby sa takéto spojenia mali uvádzať pod substantívnymi heslami, bolo by treba uvažovať o vhodnej výstavbe i grafickej úprave hesla.

Z hľadiska koordinácie českej a slovenskej vinohradníckej terminológie, ba aj z hľadiska ustálenia terminológie v samej slovenčine a češtine slovník nepredstavuje dôkladnejší pokus o normalizáciu. Preto sa aj v úvode k slovníku výslovne konštatuje, že termíny sa uvádzajú tak, ako sa bežne používajú v odbornej literatúre. To znamená, že ide o materiál, ktorý bude dobrým podkladom pre ustaľovanie vinohradníckej a vinárskej terminológie a pre jej usústavnenie.

Pri porovnávaní českej a slovenskej vinohradníckej a vinárskej terminológie podobne ako v iných odboroch budú rozdiely v niektorých základných termínoch, ktoré majú v našich jazykoch dlhú tradíciu. Známe sú napr. dvojice *burina — plevel, vinič — réva, jarok — strouha, drevo — kmeň, hrozno — víno, strapec — hrozen, rampáš — řezák, vodnár — druhák*. O zjednotení však bude možno uvažovať v mnohých novších, nedávno utvorených názvoch, napr. *čapík dvojočkový — čípek dvouoký* (vhodnejšie aj pre češtinu by azda bolo *č. dvouočkový*), *fermentácia — kvašení, choroba hubovitá — choroba houbová, kohútik sudový — kohoutek na sudě* i *kôš na lise — koš lisu, odkvitnutie — odkvět, pasterizátor — pasterizační přístroj, škrabadlo — škrabák, vinič vlastnokorenný — réva pravokořenná, víno fľaškované — víno lahvové, zdvíhač matolín — drtič matolin*. Veľmi nejednotne sa používajú v češtine i slovenčine cudzie slová, napr. *čeriaci prístroj centrifugálny, separátor — odstředivka na víno, erosolovať — mlžiti, fytokaranténna služba — rostlinolékařská služba, kalcimeter — vápnoměr, kvasenie s macerácioú — kvašení na matolinách, kvasinky čisté — kvasinky kulturní, listová žilnatina — listová*

nervatura, fyloxéra – révokaz, odstránenie dusíka – denitrifikace, špongiovitý – houbovitý, térovanie – deltování (!).

V niektorých prípadoch sa ako ekvivalenty uvádzajú nie termíny, ale opisy. Táto opisnosť je veľmi nápadná práve preto, že v inom jazyku sa uvádza stručnejšia podoba. Napr. proti čes. termínu *čípek zásobní* uvádza sa slovenský ekvivalent *čapík rezaný na jedno alebo dve očká*, proti slov. *jablčno-mliečna fermentácia* je čes. *biologické odbourávání kyseliny jablčné*, proti slov. *parazitárne choroby* je čes. *choroby způsobené parazity*, proti čes. *patové kořeny* je v slov. *korene spodné vyrastajúce z pätky sadenca*, proti slov. *odčervenenie sudov* je čes. *odstránění červené barvy ze sudů*, proti slov. *umelé šumivé víno* je čes. *šumivé víno sycené kysličníkem uhličitým*.

Inokedy sú rozdiely, zdá sa, iba náhodné. Napr. *dymovnička – dýmovnice, kordón poschodový – kordón dvouposchodový, kvasnice – kvasniční kaly, pôda vymytá – půda vyplavená, rastlina korenistá – rostlina aromatická, ubúdanie – mizení, únik, suchý proces – suchá metoda*.

Práve takéto náhodné alebo menej odôvodnené rozdiely by mali byť podnetom pre sústavnú prácu na ustaľovaní a koordinovaní vinohradníckej a vinárskej terminológie.

Napokon treba upozorniť na niektoré zrejmé nesprávnosti a chyby. V slovenskej časti sa napr. uvádza antocián, spr. *antocyán*; erosól, spr. *aerosól*; bod tavenia, spr. *bod topenia*; iónomenič, spr. *vymieňač* (nie vymeňovač) *iónov*; kys. maselná, spr. *maslová*; viacúčelný prípravok, spr. *viacúčelový*; víno ľahkopitné, spr. *ľahko pitné*; kyselina tekavá, spr. *prchavá*; dusičňan, víňan, mliečňan, spr. *dusičnan, vínan, mliečnan*. Mnohé pravopisné, resp. tlačové chyby treba pripísať na vrub rozmnožujúceho podniku (napr. adsorbčný, asbestový, herbicid, hypertrófia, roztrásanie, svinuť – spr. *adsorpčný, azbestový, herbicíd, hypertrofia, roztriasanie, zvinúť*). V českej časti sa používajú tvary *analysa, aerobiosa*, ale *oxydása, proteása, tylósa*.

Ján Horecký

J. MACKŮ – J. KREJČA, *ATLAS LIEČIVÝCH RASTLÍN*, Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1964, 466 strán, 39 Kčs.

Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied vydalo žiadanú a potrebnú publikáciu, atlas liečivých rastlín. Dielo má rozšíriť znalosti o liečivých rastlinách v širšej verejnosti a na školách všetkých stupňov, podporiť zber a pestovanie liečivých rastlín a slúžiť pre informáciu aj vedeckým pracovníkom.

Vo všeobecnej časti (s. 11–45) nájde čitateľ základné pojmy z botanickej morfológie, základné poučenia o význame liečivých rastlín, o tech-

nike a organizácii ich zberu a pestovania a o rastlinnej sústave. Špeciálna časť (s. 47—453) obsahuje popisy a obrazy 203 liečivých rastlín, ktoré sú usporiadané podľa rastlinnej sústavy. V popise sú údaje o rastline, o zbere a pestovaní, o droge a o jej využití.

V záhlaví pri údajoch o každej rastline sú latinské, slovenské a české termíny a pri niektorých rastlinách aj ľudové názvy. Možno vysloviť poľutovanie, že ľudových názvov nie je viac a že nie sú pri každej rastline. Bolo by bývalo možné aj presnejšie naznačiť, ktoré ľudové názvy sú slovenské a ktoré české.

V použitej terminológii sa vyskytli viaceré nedostatky. (Porovnávame so *Slovenskou botanickou nomenklatúrou*, SAV Bratislava 1954, a s *Klíčem k úplné květeně ČSR* od J. Dostála, ČSAV Praha 1958, II. vyd. Skratky — N, D.) Menej ich je pri slovenských termínoch, viac pri termínoch českých. Medzi slovenskými sú nesprávne použité termíny *fialka trojfarebná* alebo *sirôtka* 102 (N fialka trojfarebná roľná), *malina červená, maliník* 142, *malina červená* 21 (N ostružina malina), ale v zozname je *ostružina malina* 463. Pri českých termínoch sa často uvádza aj iný názov, napr. *buřina srdečník, srdečník* 330, *heřmánek terčovitý, cizí* 386, *chebdí*, tiež *chebz* 372, *kociánek dvoudomý, kočiči tlapky* 406, *kozlík lékařský*, tiež *baldrián* 374, *lopuch plstnatý*, tiež *hořký lupen* 421, *mařinka vonná, „valdmajster"* 368, *měrnice černá, šedivka černá* 326, *meruzalka černá* alebo *rybíz černý* 137, *pelyněk brotan, boží dřevec* 392, *pelyněk kozalec*, tiež *estragon* 394, *sléz lesní*, tiež *planý* 236, *sléz přehlížený* alebo *okrouhlolistý* 238, *světlík lékařský, ambrožka* 348, alebo autor inak pozmenil oficiálny názov, napr. *akát* 196 (D trnovník akát), *lnice obecná* alebo *květel* 350 (D lnice květel), *lilek potměchuť* 364 (D. potměchuť), *ostrožka* 76, *ostrožka, stračka poľní* (!) 77 (D ostrožka stračka), *pelyněk obecný* alebo *černobýl* 396 (D pelyněk černobýl), *violka trojbarevná* alebo *maceška* 102 (D violka trojbarevná rolní).

Prácu s atlasom by mal uľahčovať register — vecný zoznam (s. 457—466). V tejto publikácii však register nemôže spĺňať svoje poslanie. Neobsahuje ľudové názvy rastlín, neuvádza často názvy čeľadí, názvy liečivých látok a rastlín uvedených v texte, zo záhlavných názvov rastlín, ktoré obsahuje špeciálna časť, chýbajú všetky názvy (latinský, slovenský, český) rastlín *Adonis aestivalis* 70, *Anthyllis vulneraria* 194, *Robinia pseudoacacia* 196, latinské názvy *Arctostaphylos uva-ursi* 266, *Corydalis cava* 96, *Delphinium consolida* 76, *Foeniculum vulgare* 244, *Potentilla erecta* 146, *Primula officinalis* 262, *Rhamnus cathartica* 226, *Rhamnus frangula* 228, *Vinca minor* 280, slovenské názvy *betonika lekárska* 320, *brusnica pravá* 272, *kokorík mnohokvetý* 436, *kuklík potočný* 152, *kýchavica biela* 432, *ľan úžitkový* 218, *levanduľa lekárska* 304, *ľubovník bodkovaný* 240, *ruman rímsky* 388, české názvy *celík zlatobýl* 410, *dymnivka dutá* 96, *jetel luční* 192, *kakost smrdutý* 214, *kopřiva dvoudomá* 124, *kostivál* (!) *lé-*

kařský 288, *maliník* 142, *měrnice černá* 326, *meruzalka černá* 136, *prha arnika* 382, *proskurník lékařský* 232, *proskurník topolovka* 234, *rmen římský* 388. Zdá sa, že z českých názvov len hláskoslovne od slovenských odlišných sa mnohé neuvádzajú zámerne (takých je hodne), ale na druhej strane zoznam obsahuje názvy ako *levandule lékařská, merlík vonný, routa vonná, vřes obecný* a iné, ktoré sa od slovenských odlišujú minimálne.

V mnohých prípadoch register obsahuje názvy oproti názvom v texte pozmenené, napr. *borievka* 458 — *borievka obyčajná* 62, *brotan* 458 — *pelyněk brotan* 392, *brutnák obecný* 458 — *brutnák lékařský* 290, *Chrysanthemum tanacetum* 460 — *Chrysanthemum vulgare* 402, *konopice žlutá* 461 — *konopice bledožlutá* 334, *piskavice* 463 — *piskavice řecké seno* 182, *popenec obecný* 463 — *popenec břečťanovitý* 324, *potměchuť* 463 — *lilek potměchuť* 364, *srdečník* 465 — *buřina srdečník* 330, *vojnovka* 466 — *vojnovka belasá* 284, *vratič obyčajný* 466 — *vratič* 402, *žindava* 466 — *žindava európska* 258.

V registri sú aj názvy, ktorých v texte vôbec niet, napr. *ruža stolistá, ruža turecká,* desiatky názvov majú v registri uvedenú inú stranu, než na ktorej sa nachodia, napr. *brusnicovité* 272 (má byť 270), *brusinka* 292 (272), *lobelín* 381 (380), *Originum* (!) *vulgare* 216 (316) a i., pri názvoch *Anagallis arvensis, Lamium album* sa strana vôbec neudáva a na chybné abecedné poradie v registri by sa dali uviesť tiež desiatky príkladov.

Jazykových i pravopisných chýb je v texte knihy, ale najmä v registri neúmerne mnoho. Možno poukázať na nesprávnu štylizáciu, napr. *Výtrusové rastliny ďalej rozdeľujeme na kmeň stielkatých (Thalophyta)* 43, alebo *Semenné rastliny systematika rozdeľuje predovšetkým na kmeň nahosemenných, ktoré majú na okraji plodolistov nezakryté vajíčka (neskôr semená)* 44. Chyby sa vyskytujú rovnako v názvoch latinských, českých i slovenských, napr. *absithium* 390 (absinthium), *Aron* 449 (Arum), *Menta* 462 (Mentha), *Originum* 463 (Origanum), *oxycantha* 458 (oxyacantha), *Sanquisorba* 464 (Sanguisorba); *árón* 448, 449, 457 (aron), *dřištál 83* (dřišťál), *jarný* 463 (jarní), *kostivál* 288, 289 (kostival), *poľní* 77, (polní), *šťaveľ kyslý* 465 (šťavel kyselý), *trojfarebná* 466 (trojbarevná), *vidlička* 59 (vidlačka), *vlastovičník* 93, *vlašťovičník* 92, 466 (vlaštovičník); *čvikotám* 62 (čvíkotám), *hlochu* 132 (hlohu), *jednoklíčné* 460 (jednoklíčné), *kokořík* 436 (kokořík), *laštovičník* 461 (lastovičník), *lékařská* 464 (lekárska), *německý* 461 (nemecký), *okrouhlolistá* 464 (okrúhlolistá), *pluzgierka* 463 (pľuzgierka), *pohanka* 119 (pohánka), *posied* 463 (posed), *šťavelová* 461 (šťaveľová), *tatarská* 463 (tatárska), *zemežlč menšia* 276, 277, 466 (zemežlč menší).

Z Vydavateľstva Slovenskej akadémie vied by sme čakali z každej stránky vyspelé dielo. Osemnásťtisíc výtlačkov tejto významnej publikácie značne poškodila nie dosť zodpovedná práca pri vydávaní.

Milan Majtán

Ľ. THURZOVÁ – J. KRESÁNEK – Š. MAREČEK – K. MIKA, *MALÝ ATLAS LIEČIVÝCH RASTLÍN*, ilustrovali K. Svolinský a K. Hísek, Vydavateľstvo Osveta, 1963, 351 strán, 37 Kčs.

Milovníci prírody, zberatelia a pestovatelia liečivých rastlín dostali dobrú pomôcku, ktorá predstavuje akúsi „medicinu domesticu" 20. storočia. Vo všeobecnej časti sú zhrnuté najdôležitejšie poznatky z rastlinnej systematiky a morfológie, doplnené latinsko-slovenským slovníčkom najčastejšie používaných výrazov. Potom autori poučujú používateľa o zbere, sušení, uskladňovaní, pestovaní a výkupe liečivých rastlín, o obsahových látkach v liečivých rastlinách a o spôsoboch ich upotrebenia vo farmaceutickom priemysle i v domácnosti. Druhú časť tvorí vlastný atlas s vyobrazeniami a komentármi, obsahujúcimi okrem oficiálneho slovenského a latinského termínu aj ľudové názvy rastliny, jej opis, výskyt, pestovanie, spôsob zberu a spracovania drogy. Po botanickej charakteristike nasledujú farmakologické údaje o droge, o jej obsahových látkach a úžitku. Pri mnohých rastlinách sú ešte osobitné upozornenia, nebezpečie zámeny s inými druhmi alebo s podobnými rastlinami, upozornenia o jedovatosti ap. Táto časť obsahuje údaje o 150 liečivých rastlinách (120 aj s obrazmi), ktoré sú zaradené abecedne podľa slovenských oficiálnych názvov. Vhodne ju dopĺňajú vysvetlivky farmakologických termínov, porovnávacia tabuľka latinských, slovenských, českých, ruských, maďarských a nemeckých názvov liečivých rastlín, stručný index, v ktorom sa vysvetľujú ľudové a niektoré iné názvy, a abecedný zoznam slovenských názvov rastlín.

Autori využili bohatú literatúru, domácu i zahraničnú, aj časopisecké články, najmä o ľudovom liečení a o ľudových názvoch liečivých rastlín. Oficiálne slovenské názvy rastlín uvádzajú podľa *Slovenskej botanickej nomenklatúry* (SAV, Bratislava 1954), latinské (a české – v tabuľke) termíny podľa Dostálovho *Klíče k úplné květeně ČSR* (II. vyd., ČSAV, Praha 1958).

Malý atlas liečivých rastlín je výsledkom serióznej práce. Je to dobrá a prospešná publikácia.

Milan Majtán

NIKOLAJ NIKOLAJEVIČ DAVYDOV, *BOTANIČESKIJ SLOVAR RUSSKO-ANGLIJSKO-NĚMECKO-FRANCUZSKO-LATINSKIJ*, Moskva 1962, 335 s., 1 r. 16 k., 11,60 Kčs.

V Hlavní redakci cizojazyčných vědeckotechnických slovníků připravil N. N. Davydov již druhé nezměněné vydání pětijazyčného botanického slovníku. Je to překladový terminologický slovník. Obsahuje nejen názvo-

I v súbornom vydaní uvádzajú sa okrem základných termínov aj paralelné termíny, ktoré sú spravidla skráteným variantom základného termínu, prípadne sú inak utvorené ako základný termín. V súvislosti s paralelnými termínmi predsa len trocha prekvapuje ich pomerne častý výskyt a to, že sa pre jeden pojem pripúšťajú dva i tri termíny. Napr. v teoretickej elektrotechnike v kapitole Elektrické a magnetické reťazce a ich charakteristiky paralelný termín k základnému termínu *električeskoje soprotivlenije pri postojannom toke* je termín *električeskoje soprotivlenije* (skrátený variant) i *statičeskoje električeskoje soprotivlenije* (inak utvorený ako základný termín). Bolo by možné uviesť aj mnoho ďalších dokladov.

Je pozoruhodné, ako sa pri práci na tejto príručke striktne dodržiavala zásada systémovosti. Obzvlášť inštruktívnym príkladom sú termíny označujúce elektrické relé a mechanické relé. Všetky tieto termíny sú termíny s nezhodným prívlastkom vyjadreným genitívom *(rele toka, rele naprjaženija, rele urovňa* atď.). Z faktu, že v samostatne publikovaných zväzkoch sa pri týchto termínoch nevyskytujú ako nevhodné podoby so zhodným prívlastkom, kým v súbornom vydaní sa dôsledne uvádzajú ako nevhodné, usudzujeme, že v diskusii sa požadovalo ustáliť oba varianty ako vhodné *(rele toka* i *tokovoje rele,* resp. *ampernoje rele, rele častoty toka* i *častotnoje rele* ap.). Z hľadiska systému, v ktorom sú zaradené tieto termíny, je uvedený postup správny. Pravda, vec môže mať aj hlbšie príčiny. Termíny s nezhodným prívlastkom akiste tu nemožno previesť na termíny so zhodným prívlastkom bez zmeny významu.

Snaha o krátke termíny zostala v mnohých prípadoch aj tu len želaním. Ani v súbornom vydaní nenašli zostavovatelia vhodnejšie termíny napr. namiesto termínu *rele soprotivlenija napravlennogo dejstvija s krugovoj charakteristikoj, rele soprotivlenija napravlennogo dejstvija dľa zamykanija dvuch faz.* Aj ich skrátené varianty nie sú z tohto hľadiska uspokojivé (porov. *napravlennoje rele soprotivlenija* a *rele zamykanija dvuch faz).*

Aj 59. terminologická príručka, v ktorej sa zhrnuli do jednej knižky termíny z viacerých príbuzných odborov, bude výborným pomocníkom pre odborníkov v praxi a vzhľadom na cudzojazyčné abecedné registre dá sa využiť aj v neruskom jazykovom prostredí.

Ivan Masár

ODKAZ PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA (SLOVANSKÉ ŠTÚDIE VI)

K osobnosti a dielu Pavla Jozefa Šafárika budeme sa ustavične vracať, vždy z nových aspektov a vývinových súvislostí budeme skúmať jeho prínos do dejín kultúry našich i ostatných slovanských národov. Aktuálnosť diela P. J. Šafárika vyplýva zo skutočnosti, že tvorivo zasiahlo začiatkom 19. storočia do procesu formovania buržoáznych národov. Cieľom zborníka Odkaz Pavla Jozefa Šafárika, ktorý našim čitateľom predkladáme, je ukázať, aké bolo miesto P. J. Šafárika v revolučnom období politických zápasov národného obrodenia, a to z aspektov širších medzinárodných a medzislovanských súvislostí.

Napriek tomu, že pri príležitosti 100. výročia smrti P. J. Šafárika vyšlo u nás niekoľko podnetných prác a štúdií i reedície jeho diela, bez vydania tohto zborníka zostal by profil P. J. Šafárika nedokreslený a nevýrazný. Jednotlivé štúdie v zborníku tvorivo dopĺňajú a osvetľujú poslanie P. J. Šafárika ako obrodeneckého historika, literárneho bádateľa a slovenského jazykovedca.

Zborník zahrnuje referáty a diskusné príspevky prednesené na konferencii o živote a diele P. J. Šafárika r. 1961 v Prahe, Bratislave a v Košiciach.

Zborník je pracovným príspevkom československej slavistiky k V. medzinárodnému sjazdu slavistov v Sofii (1963).

Príspevky domácich i zahraničných slavistov (zo Sovietskeho sväzu, Bulharska a Juhoslávie), publikované v tomto zborníku, znova dokazujú, že sila Šafárikovho vedeckého a básnického diela spočívala v tom, že smerovalo k jadru vývoja slovanských národov a ich základných dejinných problémov.

VSAV 1963, str. 256, viaz. Kčs 27,—.

ŽELEZNIČNÁ TERMINOLÓGIA I NÁVESTENIE A ZABEZPEČOVANIE

Železničné názvoslovie patrí k najstarším, ktorému sa u nás venovala pozornosť. V jeho vývoji badať tri charakteristické obdobia. Prvé obdobie zahrnuje roky 1840—1918, t. j. od začiatku budovania železníc až do vzniku prvej ČSR, druhé obdobie roky 1918—1945 a tretie od oslobodenia dodnes.

Z prvého obdobia hodno spomenúť návrh zákona z r. 1871 na rozsiahlu výstavbu „veľdráh", ktorý ešte aj dnes udivuje svojou kvalitou po jazy-